

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

T.C.
VAKIFLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

VAKIF ŞEHİR

ŞANLIURFA

VAKIF MEDENİYETİMİZİ
KANATLANDIRAN
ŞANLIURFA

ALTIN ŞEHRİN
EFSANELERİ ROTASI

HZ. İBRAHİM'İN
BALIKLARININ KORUYUCUSU

DEĞERLERİMİZİ GELECEK
KUŞAKLARA AKTARMALIYIZ
(Prof. Dr. NEVZAT TARHAN)

MART 2024 / SAYI: 22

HALİLÜRRAHMAN CAMİİ VE BALIKLIGÖL

Üretime Katkı Sağlayanlara

KATIL

Siz de Vakıf Katımlı olun,
ekonomiye katkı sağlayan üreticilere
destek olanlara katılın.

0850 202 1 202 | 444 44 77 | vakifkatilim.com.tr

VAKIF KATILIM

Şazeli Ali Dede,

17. yüzyılda Şanlıurfa'da yaşamış
saygın bir âlimdir. Sultan Dördüncü Murat'ın
Bağdat seferine giderken ona misafir olduğu ve
kendisine ihsanlarda bulunduğu bilinir.
Sultan Dördüncü Mehmet'in, hayatını vakfetmeye
ve hayra adanmış bu zat hakkında yazdıkları
beratta şu ifadeler yer alır:

“

*O Allah ki kendisinden yardım beklenendir.
Gözetme, ikram, koruma, daha faziletli duruşlar ve hayırlar,
sultanların güzel âdeti ve hakanların kurallarının şartlarındandır.
Bundan dolayı yüce himmetime vacip olmuştur ki bu itibarlı
mürşitlere ziyade himmetim ulaşsın ve geniş ihsanlarım yetişsin.
Amelleri övülen erbaptan olan ve Hazreti Halîlürrahman'ın (a.s.)
şehrinde ve onun makamında şeyh olan; padişahın bu şanı
yüce nişanlı buyruğu, namı işitilen, övünülen salihlerin tacdarı,
hakka eren müttakilerin seçilmiş, Allah'ın feyzine mazhar olan
merhum Şazeli evlatlarından Şeyh Ali...
Allah onun salihliğini arttırsın.*

”

İnsanlığın kadim şehirlerinden biri olan Şanlıurfa, tarih boyunca inanç ve medeniyetlerin kavşağında yer almıştır.

Osmanlı'nın bölgeye gelişiyle Şanlıurfa ve civarı, vakıfların hizmet binalarıyla donatılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan Dördüncü Murat başta olmak üzere payitahtın hizmetkârları bölgede âdeta büyük bir hizmet yarışına girmiştir. Şehri oluşturan 60 mahallenin tamamına yakını, bu hizmet yarışının birer tezahürü olan vakıf eserlerinin çevresinde inşa olmuştur. Örneğin 19. yüzyıl Şanlıurfa'sının haritasına baktığımızda şehrin ibadet ve eğitim hayatını canlı tutan cami, mescit, mektep, medrese, tekke ve zaviyelerin genellikle sur içinde yer aldığını görürüz. Aynı şekilde hanların, hamamların, çeşmelerin vakıf hizmet binaları ile bir ahenk oluşturduğuna tanık oluruz.

Şanlıurfa Bölgesi'ndeki şehirleşmenin fiziki görünümüne katkı sağlayan mekânlar arasında çarşı ve pazarlar da bulunmaktadır. Çoğunlukla bir vakıf eseri olan çarşı ve pazar yerlerinin birbirine yakın olması ise alışverişin daha da canlı tutulmasına esas teşkil etmiştir.

Şanlıurfa'nın kent dokusunun ayrılmaz parçaları olan hanlar da genellikle vakıf malıdır. Şehrin merkezinde yer alan Gümrük Hanı, Hacı Kâmil Hanı, Mencek Hanı, Barutçu Hanı, Hüseyin Çarşıları, Kumlu Hayat Hanı, Kasap Pazarı ve Şaban Hanı gibi iş ve ticaret merkezleri, Urfa'nın ekonomisinin can damarı olan merkezlerdir. Bu çarşıların hepsi de vakıfları kuran hayırseverler tarafından yaptırılmış, bu vesileyle şehir esnafına destek noktaları oluşturulmuştur. Bu destekle, ticaretle uğraşanların maddi birikimlerinin ve ticari hayatın canlılığının korunması sağlanmaya çalışılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak, geçmişte ortaya konmuş mücadele ve çalışkanlıkla inşa edilmiş eserlerimize, kültürümüze bugün de net bir şekilde sahip çıkmakta, aynı kültürü günümüzde de yaşatma gayretinde olmaktayız.

Vakıflar, “Vakfet, yaşat, yaşa” düsturunu şiar edinmiş bir tutum içerisindedir ve bu her daim böyle olacaktır.

Bu bağlamda, tarihten bu yana ihtiyaç olan her anda güçlü irademizi ortaya koyduğumuz gibi, bugün de aynı iradeyi var gücümüzle yansıtmaktayız. Geçtiğimiz yıl 6 Şubat'ta ve sonrasında yaşanan deprem felaketinin ardından, 81 ilimizde olduğu gibi Şanlıurfa ve Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Adıyaman ilimizde de gereken çalışmaları yerine getirmekteyiz. Bu noktada önemli bir konunun altını çizmemizde de fayda bulunmaktadır. Adıyaman ve Şanlıurfa'da vakıf eserlerimizin ihya çalışmaları büyük bir titizlikle devam etmektedir. 2022-2023 yılları arasında Şanlıurfa ve Adıyaman'da toplamda 48 eserin restorasyonu tamamlanırken depremin ardından ise ihya çalışmalarına başlanan Adıyaman'da 6, Şanlıurfa'da 22 olmak üzere toplamda 28 eserin restorasyon çalışması devam etmektedir.

Bunun yanı sıra, deprem sonrasında Adıyaman'da 45 bin öğün iftar yemeği çıkarılmıştır.

Aynı zamanda bölgede muhtaç aylığı, kuru gıda ve eğitim yardımı hizmetlerimiz hız kesmeden sürmektedir.

Mübarek Ramazan-ı Şerif münasebetiyle ise Şanlıurfa ve Adıyaman şehirlerimizde 30 bin kişilik iftar yemeği organizasyonuna başlanmıştır.

Her daim, maneviyatıyla paha biçilemez vakfeden gönüllerin bereketli sofrasında halkımızı misafir edecek, vakıf kültürünün uygun gördüğü şekilde hayırda ve yardımlaşmada bayrak taşıyan bir anlayış içerisinde olacağız.

Kadim tarihin paha biçilemez zenginliğinin mirasçıları olarak, büyük kültür hazinemize sahip çıkmak için elimizden geleni yapmaktayız, yapmaya devam edeceğiz. “Vakfet, yaşat, yaşa” düsturuyla vakıf eserlerimizi ve medeniyetimizi en güçlü şekilde geleceğe taşıyacağız.

SİNAN AKSU

T.C. Vakıflar Genel Müdürü

EDİTÖRDEN

Değerli Okurumuz,

Şanlıurfa'da gezerken âdeta bir zamanda yolculuğa çıkar insan... Hiçbir kentte görülmeyen ilklere sahip olan Şanlıurfa'nın tarihi efsanelerle örülmüştür. Tek Tanrı'lı dine inanılan ilk yer olduğu rivayet edilen kadim şehrin adı pek çok peygamberle anılmaktadır. Kral Nemrut'un Hz. İbrahim'i ateşe attığı yer, inanışa göre bugünkü Balıklı Göl'dür.

Şanlıurfa'nın tarihi camileriyle çevrili alanda bulunan Halilürrahman Gölü (Balıklı Göl), ilk bakışta revaklı bir havuzu andırır. İslam inancında kutsal kabul edilen gölün ilginç bir oluşum hikâyesi vardır: Hz. İbrahim, zalim hükümdar Nemrut'a isyan etmiştir. Nemrut onu ateşe atınca, İbrahim Peygamber'e inanan Nemrut'un kızı Zeliha da peşinden alevlere atlar. Fakat Allah'ın emri ile ateşler suya, odunlar ise balığa dönüşür. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yerde Halilürrahman, Zeliha'nın düştüğü noktada ise Zeliha Gölü oluşmuştur. İbrahim Peygamber'in doğduğuna inanılan mağara ise Mevlid-i Halil Cami'nin avlusunda saklıdır.

Yaygın inanışa göre Adem ve Havva, cennetten kovulduktan sonra geldikleri Şanlıurfa'da, yeryüzünün ilk nar ve gül fidanlarını buraya dikmiştir. Semavi dinlere inanan tüm insanlar için kutsal bir ziyaret yerine sahip olan kente, Hz. İsa'nın hastalara şifa dağıtmak üzere geldiği de rivayetler arasındadır. Şanlıurfa'daki inanç yolunu takip etmek için eski bir Süryani kilisesinden dönüştürülen Ulu Cami'den itibaren Hasan Padişah Camii, Rızvaniye Camii ve Medresesi ile Halilürrahman Camii arasındaki güzergâhta yürümeniz gerekir.

Şehre hâkim bir noktada yükselen Şanlıurfa Kalesi'nin içindeki antik sütunların, Hz. İbrahim'i Balıklı Göl'e fırlatan mancınıkların kalıntısı olduğuna inanılır. Kentin geçmişine doğru çıkılan yolculuğu çok daha da eskilere götürmek isteyenler için Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi doğru seçimdir. Göbeklitepe kazılarında ortaya çıkarılan eşsiz eserler ve T biçimli taşlar da burada sergilenmektedir. Gerçekten de vakıf eserlerinin büyük bir zenginlik ve çeşitlilik kazandırdığı Şanlıurfa'yı ziyaret etmek için sebep çoktur.

İyi okumalar,

GÜL AŞIK

Vakıflar Genel Müdürlüğü
Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri

VAKIF ŞEHİR

**T.C. Vakıflar Genel
Müdürlüğü adına**
Yayın Kurulu Başkanı
Genel Müdür
SİNAN AKSU

Yayın Kurulu Üyeleri
Genel Müdür Yardımcıları
HAYRULLAH ÇELEBİ
AYDIN CEM ASLANBAY
ERKAN ÖMEROĞLU

Yayın Koordinatörü
GÜL AŞIK

**Kültür ve Tescil
Daire Başkanı**
MEVLÜT ÇAM

**Sanat Eserleri ve
Yapı İşleri Daire Başkanı**
ŞENGÜL KONCAGÜL

**Hayır Hizmetleri
Daire Başkanı**
TANER KARADAYI

Fotoğraf Editörü
İBRAHİM DAŞTAN

Kurumsal İlişkiler
SADIK ÖZDEMİR

Yayıncı Kuruluş
ART MENTAL A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi
ALİ ATAY

Yayın Yönetmeni
MELİH USLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
SEDA BAŞARAN TAŞDELEN

Görsel Yönetmen
MURAT SELEK

**Art Mental Yayınları
Medya Grubu Başkanı**
DOĞAN ACAR

Editörler
HAYATİ TEK
İLTER SAĞIRSOY

Baskı
SEMİH OFSET MATBAA
SEK. YAY. SAĞ. İNŞ.
SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Zübeyde Hanım mah. 628 sok.
No: 26 Altındağ / Ankara

Bu dergi uluslararası grafik tasarım ve editöryal ilkeler uyarınca hazırlanmıştır. Vakıf Şehir Dergisi aylık olarak yayınlanır. Dergide yer alan makale, araştırma, yorum, röportaj gibi yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yer alan yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yaygın, Süreli, Türkçe
ISSN: 27916308
2024, Sayı: 22

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI**

**T.C.
VAKIFLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

**VAKIF
KATILIM**
*Vakıf Şehir Dergisi,
Vakıf Katılım desteği ile
yayınlanmaktadır.*

VakıflarGM

vakiflarmgm

VakıflarGM

QR kodu
okutarak konuma
gidebilirsiniz

**T.C.
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ŞANLIURFA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ**

MEHMET ALİ PALALI
Bölge Müdürü

saniurfa@vgm.gov.tr

Bağlı İller;
ŞANLIURFA, ADIYAMAN

(414) 317 00 26

Kameriye Mah. Kadrieroğan Cad.
No: 10 63200 ŞANLIURFA

GÜNCEL

Kültür ve Turizm Bakanı MEHMET NURİ ERSOY

**Şanlıurfa, İnsanlık
Tarihini Aydınlatmaya
Devam Ediyor**

BİR ZAMANLAR

**Avrupalı Seyyahların
Gözünden
ŞANLIURFA VE
ÇEVRESİ**

RUZNAME

**19. yüzyıldan günümüze
Şanlıurfa'daki
Su Vakıfları Medeniyeti**

ŞANLIURFA

**Hız. İbrahim'in
Balıklarının Koruyucusu
RIZVANIYE CAMİİ
VE VAKFİYESİ**

ADİYAMAN

**Uygarlıklar
Kavşağında
6 VAKIF HARİKASI**

ROTA YUSUF MERİÇ

**Adıyaman'ı
Keşfetmek İçin
BEŞ HARİKA
SEBEP**

12
ŞANLIURFA
MELİH USLU

Vakıf Medeniyetinin
Kanatlandığı Şehir:
ŞANLIURFA

22
ŞANLIURFA

Vakıf Medeniyetine Açılan
13 HAYIR KAPISI

26
ŞANLIURFA

Kültür ve İnanç Diyarında
RESTORASYONU
TAMAMLANAN
ESERLER

38
TARİH

Vakıf Medeniyetine
Hayat Veren
OSMANLI'DA
USTA - ÇIRAK
GELENEĞİ

40
İÇTİMAİ
PROF. DR. NEVZAT TARHAN

Kültürel Değerlerimizi
Gelecek Kuşaklara
Aktarmalıyız

42
İLGİNÇ VAKIFLAR

Geleceğimizin Teminatı
ÜÇ GENÇLİK
MÜESSESESİ

“ Şanlıurfa, İnsanlık Tarihini Aydınlatmaya Devam Ediyor ”

Dünya üzerindeki ilk yerleşik yaşam ve sosyal topluluk örneklerine ev sahipliği yapan Taş Tepeler'in tanıtımına büyük önem verdiğini belirten Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy, bölgede yürütülen çalışmalar hakkında bilgiler veriyor.

2018 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirasları Listesi'ne giren Göbeklitepe'nin, arkeolojide ve ilgili tüm branşlarda bilgileri güncellediğini dile getiren Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy, "Biz ona 'Tarihin Sıfır Noktası' diyoruz. Şimdi o noktayı daha derine ve muhtemeldir ki çok daha geriye çekeceğiz. Çünkü Göbeklitepe tek ve yalnız değildir," sözleriyle bölgeye verdiği öneme dikkat çekti. Bakan Ersoy, proje kapsamında gerçekleştirilecek 12 kazı çalışması ile Şanlıurfa'nın sözcülüğünde, Anadolu'nun insanlık tarihine yaptığı katkının bilinmeyen hikâyelerine tercüman olacaklarını belirterek açıklamalarına şu şekilde devam etti:

"Bu Taş Tepeler Projesi çerçevesinde, iki bölgede sürdürülen yüzey araştırmalarıyla yeni yerleşim yerleri tespit edildi. Hâlen Göbeklitepe, Karahantepe, Gürcütepe, Sayburç, Çakmaktepe, Sefertepe ve Yeni Mahalle Höyüğü olmak üzere toplam yedi alanda arkeolojik kazı çalışmalarını sürdürüyoruz. Önümüzdeki günlerde, projenin 2024 yılında sona erecek ilk etabı dâhilinde Ayanlar, Yoğunburç, Harbetsuvan, Kurt Tepesi ve Taşlıtepe yerleşimlerinde de kazılara devam edilecek. Söz konusu alanların bir kısmında jeo-manyetik ve jeo-radar ölçümleri gerçekleştirildi. Kazılara paralel şekilde ölçüm çalışmaları da sürdürülecektir."

Yurt içinde sekiz ayrı üniversitenin de dâhil olduğu bir düzine kurum ve kuruluş ile iş birliği planladıklarını vurgulayan Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy, "Bu doğrultuda İstanbul Üniversitesi, Harran Üniversitesi ve Ankara Bilim Üniversitesi arasında doğrudan iş birliği protokolleri imzalandı. Ayrıca beş farklı ülkeden sekiz ayrı üniversitenin yanı sıra; dört uluslararası akademi, enstitü ve müzeyi de Şanlıurfa Neolitik Çağ Araştırmaları Projesi'ne dâhil ettik. Bununla da kalmayıp Japonya, Rusya, Almanya, İngiltere ve Fransa ile geniş bir uluslararası çalışma ve iş birliği yelpazesi oluşturduk. Bütün bu gelişmelere baktığınız zaman Şanlıurfa Bölgesi'nde, Taş Tepeler'de son derece heyecan verici bir tablo ortaya çıkıyor. Emin olun sadece Türkiye'nin değil, dünyanın gözü bu bölgede," değerlendirmesinde bulundu.

Göbeklitepe arkeolojik kazı alanı. Karşı sayfada: Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy (üstte). Göbeklitepe'de bir dikili taş (altta).

Bakan Mehmet Nuri Ersoy, Şanlıurfa Neolitik Çağ Araştırmaları Projesi'nin bugüne kadar Türkiye'de yapılmış en büyük ve kapsamlı arkeoloji projesi olduğunun altını çizerek açıklamalarını şöyle sürdürdü: "Üstelik Taş Tepeler'de yürütülen bu süreç, sadece araştırma ve kazı çalışmalarından ibaret olmayacak. Başta Uluslararası Dünya Neolitik Kongresi olmak üzere çok sayıda uluslararası bilimsel toplantı ve etkinliklerin yanında; ziyaretçi karşılama ve tanıtım merkezleri, sergi ve çevre düzenleme projeleri, ulaşım ve altyapı düzenlemeleri gibi bir dizi uygulamayı da hayata geçireceğiz. Bütün bunlar için cari ve personel giderleri hariç, olabildiğince geniş bir kamu yatırımı öngörülmektedir."

Proje sürecinin ve çıktılarının güncel olarak paylaşılacağı bir web sitesi tasarlandığını vurgulayan Bakan Ersoy, "Ayrıca Şanlıurfa Neolitik Çağ Araştırmaları Projesi ile elde edilecek sonuçların bilimsel ve popüler yayınlar, müze teşhirleri ve sempozyumlar vasıtasıyla bilim çevreleriyle ve toplumla buluşmasını sağlayacağız," diye konuştu.

2019 yılında Şanlıurfa'da gerçekleştirilen Taş Tepeler Tanıtım Toplantısı'nda İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Tarih Öncesi Arkeolojisi Ana Bilim Dalı Başkanı ve Karahantepe Kazı Başkanı Prof. Dr. Necmi Karul, Türkiye'deki Neolitik Dönem kazılarına ilişkin detaylı bir sunum yaptı. Türkiye'deki birçok kazıda imzası olan İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Celal Özdoğan da Şanlıurfa'daki Neolitik Dönem araştırmalarını yakından takip ediyor ve destek veriyor. Rus Bilimler Akademisi - Sibiryâ Bölümü Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Andrei V. Tabarev de yine Taş Tepeler Tanıtım Toplantısı'na katıldı ve programda uluslararası katılımcılar adına selamlama konuşması gerçekleştirdi.

Bütün bunları alt alta koyduğumuzda, 12 bin yıllık kültür birikimine sahip Şanlıurfa'nın köklü geçmişinin keşfine yönelik önemli çalışmaların gerçekleştirildiğini, kentin zengin tarihini

gelecek nesillere taşımak için azami gayret gösterildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz," diyen Bakan Ersoy, "Yabancı bilim heyetlerinin de katıldığı 12 aylık kazılar projesi ile dokuz alanda sürdürülen Neolitik Dönem Araştırma Projesi de tüm hızıyla ilerlemektedir. Özellikle Neolitik Dönem çalışması sürecinde, Taş 'Tepeler' markası ile Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu, Anadolu ve dünya çapında yeni bir kültürel destinasyonun sunulması planlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında son günlerde özellikle Göbeklitepe ve Karahantepe'de ortaya çıkarılan heykeller, projenin yerindeliğini bir kez daha göstermiş, sadece buluntularıyla bile çarpıcı sonuçlarını bizlere ve tüm dünya arkeolojisine hediye etmiştir," dedi.

Bir araya gelmenin toplu ibadete, barınağın konuta dönüştüğü; köylerin ortaya çıktığı sürecin başlangıcı olduğu düşünülen Taş Tepeler'de, insanlığın ilk kap kakak kullanımı ve temel ticaret girişimleri gerçekleştirme becerisine dair buluntular yer alıyor. Bölgede bulunan anıtsal yapıların insanların bir araya geldiği ve komün hayat sürdürdüğü mekânlar olduğuna inanılıyor. İnsanlık tarihine büyük tecrübeler kazandıran o günlerden bugüne gelirse Karahantepe'deki arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan buluntular, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde sergileniyor.

Kazı, belgeleme, yayın, restorasyon ve koruma çalışmalarının titizlikle icra edildiğini kaydeden Bakan Ersoy, sözlerini şöyle tamamladı: "Kültür varlıklarımızın korunması, kaçakçılığın ve tahribatın önlenmesi konularında halkımızı, çocukları bilinçlendirmek adına hem basılı hem dijital çalışmalar gerçekleştiriyor, farkındalığın artırılması için şehir şehir geziyor ve yurt dışına yasa dışı yollarla çıkarılmış kültür varlıklarının iadesi için de yoğun bir mesai harcıyoruz. Son 22 yılda yurt dışından iadesi sağlanan eser sayımız, 12 bin 39 adede ulaşmıştır. Bu mücadelenin etkinliği, şüphesiz sadece sayılarla ölçülemez. Ancak ülkemizin bu konuda ne kadar ısrarlı ve ciddi olduğunu tüm dünyaya göstermesi açısından da önemli bir veri olarak değerlendirilmelidir."

Avrupalı Seyyahların Gözünden ŞANLIURFA VE ÇEVRESİ

Carsten Niebuhr'un Almanya'nın Meldorf
şehrindeki büstü (üstte). Jean-Baptist
Tavernier'nin 1678 yılında yapılmış tablosu
(altta). Harran'da tarihi kalıntılar (karşı sayfada).

Şanlıurfa Bölgesi, tarih boyunca kendine özgü yaşam tarzı, gelenekleri, kültürü ile her zaman ilgi uyandıran bir yer olma hüviyetini korudu. Bereketli toprakları ve dinî mekânları nedeniyle “kutsal şehir Edessa” diye nam salan bu büyüklü diyar, ünlü seyyahların çekim merkeziydi.

12 bin yıllık tarih ve kültür birikimine sahip olan Şanlıurfa Bölgesi, “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan toprakların kalbinde yer alıyor. Antik çağdan günümüze dek dünyanın dört bir yanından pek çok şair, yazar, ressam, seyyah, fotoğrafçı ve sanatçının yolu bu topraklarla kesişti. Özellikle Batılı gezginler, asırlar önceki otantik Şanlıurfa'yı ustaca betimleyen eserler üretti. Birçoğu güçlü gözlemler içeren bu eserler, zamanla bölgenin kültürel belleğine katkı sunan birer kaynağa dönüştü.

Hz. İsa'nın mektubunun peşinde

4. yüzyılda yaşamış Galyalı kadın yazar Egeria (ya da Etheria), içerdiği bilgiler itibarıyla türünün ilk örneği sayılan seyahatnamesinde Şanlıurfa Bölgesi'nden bahsediyor. Egeria'nın 1884 yılında keşfedilen el yazmaları, Mısır'dan İstanbul'a, Şanlıurfa'dan Kudüs'e uzanan hac yolculuğuna dair izlenimlerden oluşuyor. Hz. İsa'nın Edessa Kralı Abgar'a gönderdiği rivayet edilen mektubu bulmak için Şanlıurfa'ya gelen Egeria şu notları kaleme almış: “Piskopos, beni Kral Abgar'ın sarayına götürdü. Oradaki

heykel o kadar parlak bir mermerden yapılmıştı ki inci olduğu sanılabiliirdi. Daha sonra Aziz Toma'nın mezarını ziyaret ettim. Burada bulunan kilise çok büyük ve çok güzeldi. Yeni yapılmıştı ve gerçekten Tanrı'nın evi olmaya layıktı. Piskopos, beni İsa'nın mektubunun içinden geçirildiği kapıya götürdü. Mektubu yüksek sesle okudu ve dua etti. Mektubun Edessa'ya getirildiği günden bugüne kadar temiz olmayan hiçbir insanın bu kapıdan geçmediğini ve hiçbir cenazenin bu kapıdan dışarı çıkarılmadığını söyledi. Ziyaretimin sonunda İsa - Abgar mektuplaşmasının bir kopyasını piskopostan aldım. Bir sonraki durağım Harran'da ise surların dışında ikamet eden birkaç rahip ve keşiş dışında bir tek Hristiyan bulamadım.”

Şanlıurfa Bölgesi ile iştigal etmiş isimlerden biri de Fransız tüccar ve gezgin Jean-Baptiste Tavernier olarak bilinir. Haritacı olan babası ve amcasının etkisiyle 1631-1663 yılları arasında Orta Doğu'ya altı seyahat gerçekleştiren Tavernier, bu yolculukları sırasında Şanlıurfa Bölgesi'ne de uğradı. Ünlü seyyah, “Tavernier Seyahatnamesi” adlı kitabında şu satırlara yer verdi: “Urfa,

Mezopotamya'nın en büyük kenti. Hz. İbrahim'in bir süre yaşadığına inanılan eski Edessa'nın da bulunduğu yerde kurulmuş. Bu kentte bulunan ilgi çekici her şeyi görmek istedim. Beni önce büyük bir balık havuzuna benzeyen bir göle götürdüler. Suyun kaynağı, Hz. İbrahim'in onuruna yapılmış, kentin en büyük camisinin temelindeydi. Hristiyanlar, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etme görevine koyulmadan önce dua etmek için burada diz çöktüğünü, içinde bulunduğu mağarada dizlerinin altından iki pınar fışkırdığını, suyun cami yakınındaki gölü beslediğini söylüyor. Gölün içi iri balıklarla dolu ve kimse onlara ilişemiyor. Bu balıkları kutsal sayan Türkler, onlara İbrahim'in balıkları diyor."

Şanlıurfa'da 12 minare

1760 yılında bilimsel araştırma yapmak için yola çıkan bir heyete katılarak Şanlıurfa Bölgesi'ni ziyaret eden Alman gezgin Carsten Niebuhr, notlarında ilginç bilgilere yer veriyor: "Bu Urfa Kalesi'nden şehre bakarak tam 12 minare saydım. İçlerinden birkaçı dikdörtgendi ve özellikle bunlardan birisinin minaresi (Ulu Camii), Hristiyanların çan kulesine benziyordu. Evler çok güzel yapılmıştı. Birkaç han, saray ve kahvehane için de güzel denilebilir. Burada bir gezginin gözüne çarpan ilk şey, büyük ve güzel bir camiidir (Rızvaniye Camii). Ayrıca Urfa, civardaki şehirlere göre oldukça müstahkemdir. Etrafı tamamıyla beyaz kalker taşından bir surla çevrilmiştir. Burada Samsat, Yengi, Bey ve Harran adını taşıyan dört kapı bulunur. Paşanın sarayı, bahsedilen kent kapılarının ilk ikisinin arasında yer alır. Kalenin arkasındaki yüksek tepelerin üzerinde harabeler görülebilir. En sonda görünen Nemrud (Deyr Yakub) denir. İncil'de sözü edilen Nemrud'un bu olduğu kanaati mevcut olup burada bir saray bulunmalıdır. Bundan dolayı bu kente gelecek olan Avrupalılar, bu dağa çıkmakla ihtimal ki kazançlı çıkacaktır."

Şanlıurfa Bölgesi'nin cazibesine kapılan tek Alman gezgin Carsten Niebuhr değildi elbette. Oryantalist edebiyat profesörü Julius Heinrich Petermann, Urfa'dan Bilecik'e kadar

yolculuk yaptı ve gözlemlerini yazıya aktardı. 19. yüzyılın ortalarında Anadolu'nun güneydoğusuna gelen seyyahın notlarından parçalar: "Urfa'daki ilk gezimizi bir Ermeni kilisesine yaptık. 1817 yılında yeniden inşa edilen kilise, Bakire Meryem'e vakfedilmiştir. Oradan Halilürrahman Camii'ne gittik. Caminin adı, 'merhametlinin dostu' anlamına geliyormuş. Oradan kentin dışında, batı tarafındaki Aziz Efraim'in mezarına gittik. Burası bir Ermeni manastırının içindedir ve kilisesi Aziz Sargis'e (Sergius) vakfedilmiştir."

Mezopotamya dilleri üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Alman profesör Karl Eduard Sachau ise Birecik ve Suruç başta olmak üzere Şanlıurfa Bölgesi'nin kırsalı üzerine yazdıklarıyla

dikkat çekiyor. 1883 yılında yayımlanan "Mezopotamya Seyahati" adlı kitabında şu ifadeler yer alıyor: "Birecik, Akdeniz sahillerinden doğuya doğru giden her şey buradan geçtiği için önem arz ediyor. Birecik'in pazarını, seyahat eden yabancıların eşyalarıyla; yerel halkın ihtiyaç duyduğu gıda maddeleri, giyim eşyaları, deri eşyalar, kalın sicim ve kapacak ile dolu buldum. Kentin tek bir hanı var, o da bu giriş çıkışı yapanlar için küçük kalıyor. Birecik Kalesi, kentin ortasında, ayrı duran kayalar üzerinde duruyor. Kale dağının güney kısmında bulunan bir kapı üzerinde, iki eski Arapça kitabe gördüm. Yazıta göre kale, 1183-1216 yılları arasında restore edilmişti. Yapıyı Menbic'teki Yıldız Kalesi'ne ve Halep Kalesi'ne benzettim."

19. yüzyıldan günümüze Şanlıurfa'daki Su Vakıfları Medeniyeti

*Osmanlı toplumunda
gündelik hayatta ihtiyaç
duyulan birtakım hizmetler,
doğrudan doğruya
vakıflar vasıtasıyla
gerçekleştirilmiştir.
Bunların başında su
tesisleri gelmektedir.*

Vakıfların önemli bir hizmet alanı da şehirlerin imarına yönelik yatırım ve hizmetlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede, vakıfların su tesisleri ile ilgili hizmetleri kendisini daha çok şehre su ulaştırma, suyunun temizlenmesi gibi sahalarda göstermiştir. Vakıflar, modern anlamda belediyeler kuruluncaya kadar şehrin düzeni ve tertibi, şehirdeki sosyal hayatın aksamaması için gerekli tüm şehircilik hizmetlerini vermişlerdir.

Yeryüzüne düşen kar ve yağmur sularını sarnıç ve depolarda, mevcut akarsuları bentlerde toplamak; toplanan suları uygun meyillerle kanallar ve tüneller içinde, kemerler üzerinde belli yerlere sevk etmek; şehre gelen suları maksemelerden, maslaklardan, gereğince terazilerden geçirerek çeşitli yerlere dağıtmak; şehirde havuzlar, şadırvanlar, çeşmeler yapmak; alçak seviyedeki zemin sularını dolaplarla yükseklerle çıkartmak; yer altı sularından istifade için kuyular açmak, Şanlıurfa'da eskiden beri vakıflar tarafından gerçekleştirilmiş olan hizmetler arasında yer alıyordu.

Şanlıurfa'da su, birkaç şekilde temin edilmiştir. Bunlardan birisi, şehrin dışında Kehriz denilen yerden getirilen sudur. Bu su kaynağı, cami ve medreselerin su ihtiyacını karşılamakla kalmamış evlere su şebekeleri çekilmiştir. Şehre kanallarla akıtılan suyun mevcudiyeti, nice hayırseverin insanlığın faydasına olacak çeşmeler, pınarlar, sarnıçlar, su kanalları ve su yolları yapmasına yol açmıştır. Su temin etmenin bir diğer şekli de kuyular açmak olmuştur. Ayrıca kar ve yağmur sularının biriktiği karlıklar da su ihtiyacını karşılayan önemli mekânlar arasında yer almıştır.

Zaman içinde Kehriz su yolunun harabe hale gelmesi sonucu bu yolun

Dev Hunileri Andıran: KARLIKLAR

Yaz mevsimi çok sıcak geçen Şanlıurfa'da kışın yağan kar, şehrin güney batısında yer alan dağlardaki mağaraların zeminlerine oyulmuş karlıklara basılarak saklanmakta ve yaz aylarında içme sularının soğutulmasında kullanılmaktaydı.

Karlıklardaki kar, sıcak geçen yaz mevsiminde buz görevi yapmaktaydı.

Bu karlıklar, ağız çapları 6-10, derinlikleri ise 8-15 metre arasında değişen dev hunileri andırmaktaydı.

tamir edilmesi gündeme gelmiş, bazı şahısların kendi imkânlarıyla bunu başaramaması sonucunda Yusuf Paşa Vakfı bu işe el atmış, su yollarının temizlenmesi ve gerekli yerlere künk konulması hususunda çalışmalar yapmıştır. Şanlıurfa'da Yusuf Paşa Vakfı gibi büyük vakıflar, bu amaçla önemli sayıda personel istihdam etmiştir. Çeşmeler, sebiller, sarnıçlar, karlıklar ve su kuyuları açma, su depoları ve hamamlar inşa etme gibi işler, personel istihdamıyla gerçekleştirilen vakıf hizmetleri olmuştur. Netice olarak günümüz şartlarında bir belediye hizmeti olan su şebekesinin yapımı, bakımı, onarımı, gerekli künklerin konulması ve temizlik hizmetlerinin yerine getirilmesi ile ihtiyaç duyulan çeşmelerin yapımı ve muhafazası gibi tüm hizmetlerin aksatılmadan yürütülmesi, vakıflar tarafından sağlanmıştır. Bu yönüyle şehrin su hizmetlerinde Yusuf Paşa, en ön sırada yer alan hayırsever bir kişi olmuş ve büyük hizmetler gerçekleştirmiştir.

19. yüzyılda Şanlıurfa şehrinin su ihtiyacının karşılanmasında Kehriz çayı ile Karakoyun deresi önemli bir yer tutmuştur. Şehrin kuzeybatısında bulunan Aşık köyü civarındaki tepenin eteğinden doğan Kehriz suyu, Osmanlı döneminde şehrin su ihtiyacını karşılayan kaynaklardan biriydi.

Karakoyun deresi suyu ise üzerindeki Bizans Devri'ne ait su kemeri vasıtasıyla şehre taksim edilmiştir. Kehriz suyu, doğduğu kaynaktan bu su kemeri vasıtasıyla hazuna (hazne) denilen havuza gelir. Buradan da kanalla Karakoyun Su Kemeri'nin üzerinden geçerek, Su Meydanı'ndaki Kadioğlu Camii'nde bulunan taksimiyeye ulaşırdı. Burada üç kola ayrılan Kehriz suyunun bir kolu, Yusuf Paşa Camii ve Vezir Hamamı'na; bir kolu Ulu Camii, Firuz Bey Çeşmesi ve Nimetullah Camii'ne; üçüncü kolu ise bugün yıkılmış olan Kutbeddin Sokak'taki Adile Hanım Çeşmesi'ne ve oradan da Sakıbiye Tekkesi Çeşmesi'ne ulaşırdı. Her üç koldan da yol üzerindeki büyük evlere su veriliirdi.

Su ihtiyacını karşılamak için yapılan çalışmalardan biri de kuyular ve karlıklar açmaktır. Bu hususlarda vakfiyelerde bazı kayıtlara rastlamaktayız. Ayrıca su ihtiyacını temin için yapılan bir diğer müessese de çeşmelerdi. 1890 senesine ait Halep Salnamesi'nde Şanlıurfa'da altı çeşmenin ve sebilin bulunduğundan bahsedilmektedir. Bu dönemde çok sayıda hayırsever, çeşitli çeşmeler yaptırmışlardır. Örneğin Rıdvan Ahmet Paşa, vakfiyesinde tescil ettirdiği üzere, çok sayıda çeşme de yaptırarak şehrin su ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunmuştur. Yaptıkları hayır, hasenat yoldaşları olsun.

Vakıf Medeniyetinin Kanatlandığı Şehir: ŞANLIURFA

İnsanlığın kadim şehirlerinden biri olan Şanlıurfa, tarih boyunca inanç ve medeniyetlerin kavşağında yer almıştır. Kentin peygamberlerle ilişkilendirilmesi onun kutsal addedilmesine sebep olmuştur. Bu anlayış, kent Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra, -Kanuni Sultan Süleyman ve Dördüncü Murat gibi padişahlar başta olmak üzere- devlet yöneticilerinin ve hayırsever insanların burada vakıflar tesis etmelerine sebep olmuştur. Öyle ki 19. yüzyılın ikinci yarısında bölgede faal durumda olan vakıf sayısı 230'a ulaşmıştır. O dönemde belediye hizmetlerinden çarşı - pazar idaresine dek pek çok sorumluluk üstlenen vakıflar, Şanlıurfa'nın dört bir köşesine yayılan eserleriyle şehri baştan başa ihya etmiştir.

MELİH USLU

Tarihin derinliklerinden gelen güçlü seslere ve titreşimlere sahip, enerjisi yüksek şehirler vardır. Onlara biraz kulak verdiğinizde, yaldızını hafifçe kazıdığınızda size büyüleyici hikâyeler anlatırlar. Güneydoğu Anadolu'nun renk ambarı Şanlıurfa, tam da böyle bir yerdir. Buraya ne zaman yolunuz düşse gezmeye doyamaz ve hemen her adımda kendinizi çok iyi hissedersiniz. Görkemli taş konakları; daracık, nemli ara sokakları; rüzgârlı tepeleri, başı dumanlı kebabçıları, asırlık kahvehaneleri, ciğercileri ve seyyar satıcılarıyla konuklarını karşılayan Şanlıurfa'ya her gidişinizde yeni deneyimlerle tanışırsınız.

Baharat kokulu otantizmiyle gizemli bir ayna, ışık huzmelerinin çağrısı, geçmişin geleceğe mirası, bambaşka bir dünyadır, Urfa Çarşısı... Tıpkı Bilge Karasu'nun dediği gibi, "ancak girilebilir bir dünyadır, Doğu'nun çarşıları; çıkışı yoktur. Siz içine girdiniz mi bir kere, dışı kalmaz geriye." Geçmiş bugüne, bugünü geleceğe taşıyan ayrıksı bir dünyadasınızdır artık. Öyle ki yaşam kadar renklidir

sokakları... Hatta yaşanmayanlar kadar hüznü ve buğulu... Urfa Çarşısı hem Mezopotamya'yı hem İran'ı ama en çok da Anadolu'yu çağrıştıran renkler, sesler ve kokular barındırır. Asırları devirmişti çoktan, ama hâlâ capcanlıdır. Çarşının akustik ve görsel mücevherlerinin tadına varmak, âdeta binbir gece masalları dinlemek gibidir. Dar, çıkmaz avlulara açılan sokaklar, çözilemez bir bilmeceyi zorlamayı, sonsuz bir labirenti arşınlamayı anımsatır. Dükkânlar boyu çoğalan, çoğaldıkça sonsuzluğa uzayan çarşılar, engin denizlere yelken açmak demektir.

Tarihi Urfa Çarşısı, herhangi bir yerde gördüklerinizden değildir; enikonu zengindir. Çünkü burası, asırlardır nereyse hiç bozulmayan, birbirine paralel ve dikey sokaklar labirentiyle bağlı dev bir açık hava pazarının kalbidir. Yüzyılların yükünü sırtlayarak günümüze ulaşan mekân, 50'ye yakın sokağı, hanları, açık hava kahveleri, koyu gölgeli avluları ve binlerce çalışanı ile Anadolu'nun doğusunda görebileceğiniz en renkli çarşılarından biridir. Tam sekiz kapalı çarşının iç içe girmesiyle oluşan

Tarihi Urfa Çarşısı'nda her bölümün bir adı vardır: İsoççu, Kazancı, Kınacı, Kürkcü, Keçeci gibi...

Çarşının en gözde zanaatkarlarından biri olan bakırcılar, hâlâ dövme çekiç tekniğiyle çalışmaya devam etmektedir. En gözde bakır ürünleri arasında ise tepsi, ibrik, "güm güm" denilen yöreye özgü cezve ve duvar süsleri gelir. Renk renk kumaşlar, eşarplar, kilimler, halılar, heybeler, keçe işleri ve baharatların da aralarından bulunduğu geniş ürün çeşitliliği sunan çarşıda, Urfa yöresine özgü giysi diktirmek de mümkündür. Birbiriyle kovalamaca oynayan sokaklar, Osmanlı döneminden kalma yapılardan biri olan Gümrük Han'ın avlusuna çeker ziyaretçisini. 1562 yılında inşa edilen han, çay çeşitleri, antika köstekli saatler, renk renk tespihler, top top kumaşlar ve gümüş işlerinin bulunabileceği bir yerdir. Eski Sıra Pazarı olarak da bilinen hanın avlusundaki tarihi kıraathanede poşulu, şalvarlı ahalinin dama ve domino oynadığı anlar, fotoğrafçılar için bir hazinedir.

Büyükülüğü ve hareketliliğiyle Doğu coğrafyamızın en zengin yerel alışveriş

adreslerinden biri olan Tarihi Urfa Çarşısı, başlı başına bir şenlik vaat eder. Çevre köy ve beldelerden rengârenk giysileriyle ürünlerini satmaya gelen kadınlar, yörenin kültürel zenginliğini yansıtır. Çarşının kalp atışlarının en yakından duyumsandığı yer olan Gümrük Han'a yolunuz düştüğünde, ahalinin müdavimi olduğu mekânlardan birini gözünüze kestirebilirsiniz. Sonra da demli bir çay sipariş eder ve etrafınızda olan bitene kulak misafiri olursunuz. Civarda gezinirken yanı başınızdan akıp giden hayat, renkli bir portreler galerisinden farksızdır. Boyası silikleşmiş, eski, ahşap bir iskemlede oturup gelen geçeni izlemek bile gezginlere ilham verir.

Siz siz olun buralara gelmişken Harran'ı görmeden şehirden ayrılmayın. Şanlıurfa'nın 44 kilometre güneydoğusundaki Harran, kendi adıyla anılan bereket yüklü bir ovanın merkezine kurulmuştur. İlçenin bugünkü sakinliğine aldanmayın. Çünkü bitmiş değil, daima başa dönen bir zamandır Harran'da akan... Onun kadim geçmişinde tekrar tekrar anlatılabilecek binbir hikâye gizlidir. Harran'ın simgesi

olan ve karınca yuvalarına benzeyen kubbeli konik evler ise binlerce yıllık köklü bir geçmişin izleriyle doludur. Bir zamanlar Harran'a yağmur yağdığında etrafa mis gibi bir gül kokusu yayılmış. Yolu buraya düşenleri hayran bırakan bu koku, evlerin yapımında kullanılan ve sırrını kimsenin bilmediği bir harçtan kaynaklanmıştır.

Anadolu ile Akdeniz ve Orta Doğu'yu birleştiren yol üzerinde önemli bir durak noktası olan Harran'da, yerleşimin MÖ 5 binden 13. yüzyıla kadar kesintisiz olarak sürdüğü bilinir. Çivi yazılı tabletlerde "kervan" ya da "göklerin şehri" anlamına gelen "Harranu" olarak anılmıştır. Kalesini Hititler, surlarını Asurlar yaptırmıştır. Gezegenler, burada yaşayan halklar tarafından kutsal kabul edilmiştir. İbrahim Peygamber'in yolu da buradan geçmiş, Orta Çağ'da İslam'ın bilim ve düşünce merkezi haline gelmiştir. Özetle kubbeli evleri, kalesi, ilk İslam üniversitesinin kalıntıları ve dini ziyaret yerleri ile güneşin yurdu Harran, her yıl pek çok ziyaretçiyi kendine çeker. Siz de bu güzel diyarlara zaman ayırın, onu seveceksiniz.

Güneşin Yurdu, “Cennetin Kapısı” ŞANLIURFA’NIN DİLLERE DESTAN KRONOLOJİSİ

MÖ 12 bin

Taş Tepeler'deki ilk inanç yapılarının ortaya çıkması

MÖ 332

Şehrin Makedonyalıların eline geçmesi

201

Şehrin ilk büyük su baskınına maruz kalması

942-943

Bizanslıların bölgeye gelip halktan Hz. İsa'nın kutsal tasvirini istemesi

1077

Gümüştegin Candar kumandasındaki Selçuklu kuvvetlerinin Urfa civarında Bizans ordusunu mağlup etmesi

1144

Türklerin dört hafta kadar süren kuşatmanın ardından şehre girmesi

1919

Şehrin önce İngilizler, ardından Fransızlar tarafından işgal edilmesi

1924

Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra, Cumhuriyet döneminde Urfa'nın vilayet merkezi olması

2015

Türkiye'nin en büyük arkeoloji ve mozaik müzesinin Şanlıurfa'da açılması

MÖ 1. binler

Bölgede sırasıyla Asurlular, Medler ve Persler dönemlerinin yaşanması

117

Urfa'nın çevresiyle birlikte Roma'nın bir vilayeti haline getirilmesi

639

Şanlıurfa'nın Hz. Ömer Devri'nde İyâz bin Ganm tarafından fethedilmesi

1066

Türk akınlarının bölgede etkili olması

1098

Haçlılara karşı ilk kuşatmanın gerçekleştirilmesi

1517

Urfa'nın Osmanlı idaresine girdikten sonra Ruha adıyla Osmanlı sancağı statüsünde Diyarbekir eyaletine bağlanması

1920

Halkın işgal güçlerine karşı direnmesi

1984

Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla şehre Şanlıurfa adının verilmesi

2018

Göbeklitepe'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne dahil edilmesi

Giriřimci Desteklerine

KATIL

Siz de Vakıf Katılımlı olun,
iřletmelere özel avantajlı finansman seçeneklerinden
yararlanıp işlerini bytenler arasına katılın.

0850 202 1 202 | 444 44 77 | vakifkatilim.com.tr

VAKIF KATILIM

Vakıf Eserleriyle Zenginleşen ALTIN ŞEHRİN EFSANELERİ ROTASI

*Adem ile Havva'dan
Hz. İbrahim'e ve
Hz. İsa'ya kadar
birçok peygamberin
adı bu şehirle
anıldı. Tarihte ona
"kutsal kent" unvanı
layık görüldü,
Anadolu'daki ilk
İslam üniversitesi
ve köklü
medeniyetler
burada kuruldu.
Güneydoğu
Anadolu'nun altın
şehri Şanlıurfa'ya
adım adım
keşfetmek için
pratik bir güzergâh.*

CAMİLER

- Yusufoğlu Camii 7
- Hüseyinpaşa (Kara Meydanı) Camii 9
- Şanlıurfa Ulu Camii 10
- Fırfırlı Camii 12
- Halilürrahman Camii 17
- Selahaddin Eyyûbî Camii 19
- Hasan Padişah Camii 21
- Dabakhane Camii 27
- Narınca Camii 33
- Pazar Camii 37
- Mevlevihane Camii 38
- Nimetullah Camii 39

KÖPRÜLER, SU KEMERLERİ

- Hızmalı Köprü 3
- Millet Köprüsü 4
- Jüstinyen Su Kemerleri 5

HAMAMLAR

- Haleplibahçe Roma Hamamı 16
- Sultan Hamamı 29
- Arasa Hamamı 35

KALELER, MAĞARALAR

- Mevlid-i Halil Mağarası 22
- Urfa Kalesi 23

ÇARŞILAR, HANLAR, TÜRBELER

- 6 Samsat Kapı Hanı
- 20 Şurkav Çarşısı
- 24 Şeyh Mesut Türbesi
- 28 Hüseyiniye Çarşıları
- 30 Barutçu Hanı
- 31 Mençek Hanı
- 32 Bedesten
- 34 Gümrük Hanı
- 36 Hacıkamil Hanı

KİLİSELER

- 40 Reji Kilisesi
(Vali K. Gazzezoğlu Kültür Merkezi)

MÜZELER, EVLER, KÖŞKLER

- 1 Kurtuluş Müzesi (Mahmud Nedim Konağı)
- 2 Şurkav El Sanatları Merkezi ve Müzesi
- 8 Yıldız Sarayı Konukevi
- 11 Hacıbanlar Evi Urfa Mutfak Müzesi
- 13 Şanlıurfa Müzesi
- 14 Haleplibahçe Mozaik Müzesi
- 15 Sakıbin Köşkü
- 18 Çardaklı Köşk
- 25 Müzik Müzesi (Harran Kapısı)
- 26 Meclis Evi
- 41 Şanlıurfa Kent Müzesi (Mahmudoğlu Kulesi)

BİRECİK'TEN KÂHTA'YA KÜLTÜR ROTASI

Birecik

- 1- Birecik Ulu Camii
- 2- Mağara Camii

Suruç

- 3- Ahmedi Bican Camii

Harran

- 4- İmam Bakır Camii
- 5- Hayat El-Harrânî Camii ve Türbesi

Viranşehir

- 6- Tekke Camii

Siverek

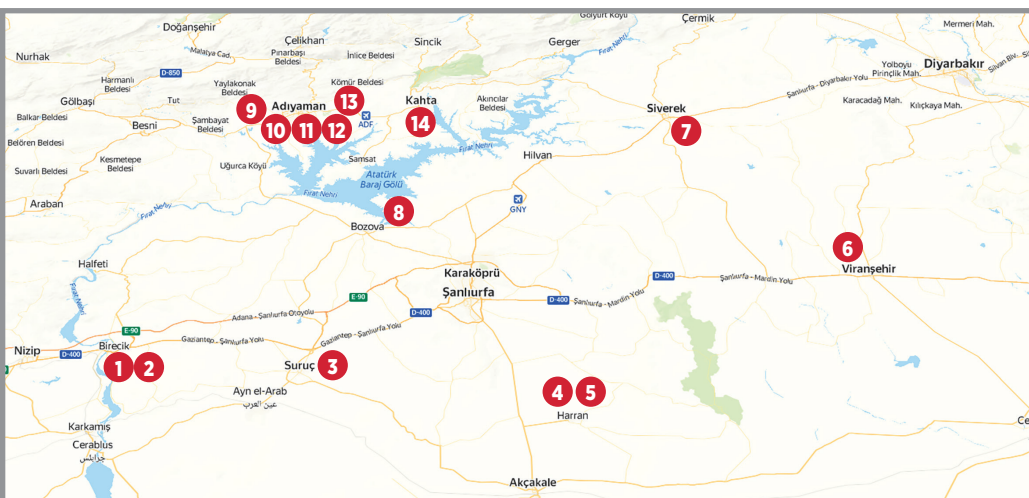
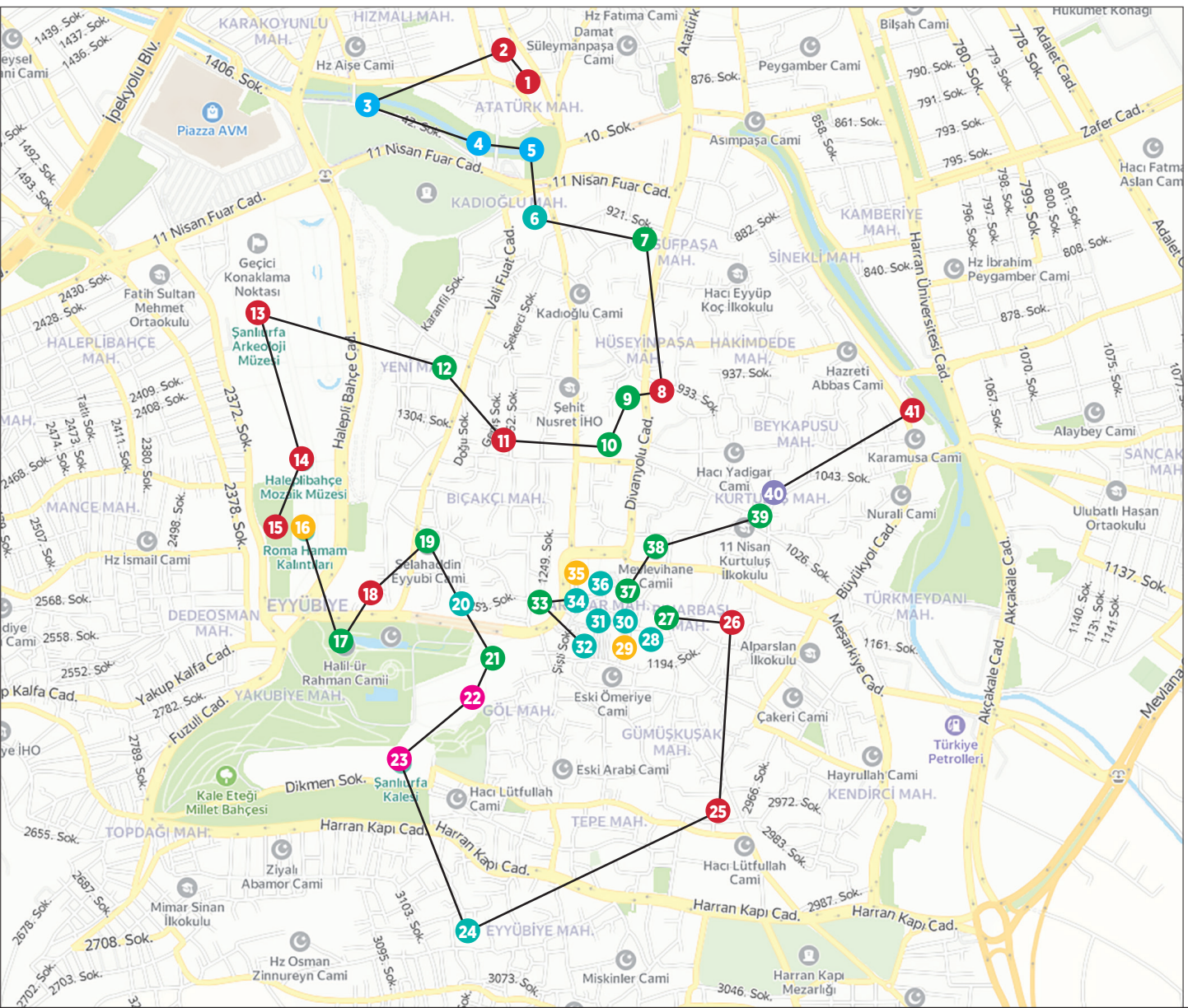
- 7- Siverek Ulu Camii

Bozova

- 8- Kırmızıpınar Camii

Adıyaman

- 9- Kurşunlu Camii
- 10- Adıyaman Ulu Camii
- 11- Adıyaman Merkez - Kap Camii
- 12- Musalla Camii
- 13- Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi
- 14- Kâhta Kemaliye Camii

Medeniyetlerin Görkemli Sentezi HASAN PADİŞAH CAMİİ

“Edessa (Urfa) Kutsal Şehir” kitabının yazarı Judah Benzion Segal, şehir merkezindeki bu görkemli caminin eski bir sinagogun üzerine inşa edildiğini belirtir. Beylikler, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerinin izlerini taşıyan yapı, gerçek bir mimari şaheserdir.

Şanlıurfa şehir merkezindeki Gölbaşı Mahallesi ile Aharbaşı Çarşısı yakınlarında bulunan Hasan Padişah Camii'nin, dikkate değer bir özelliği vardır: Çağları ve medeniyetleri buluşturan mimari detayları... Balıklıgöl Kent Platosu'nda yer alan cami, farklı tarih aralıklarında yapılmıştır. Önündeki tek kubbeli bölüm Toktemur isimli bir Türk beyi tarafından, ana yapı ise Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan olarak tanınan Şeyh Yakup tarafından 1499 yılında yaptırılmıştır.

Caminin son cemaat yerindeki mihrabiye üzerinde Yavuz Sultan Selim döneminde, 1496 tarihinde Şeyh Abdülkadir oğlu Hacı Yakup tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Ancak bu kitabenin bir onarım kitabesi olduğu

sanılmaktadır. Yine son cemaat yerinde bulunan, 1796 tarihli bir diğer kitabede, 1874 tarihinde Küpelizâde Hacı Ömer tarafından onarıldığı yazılıdır.

DÖRT BAĞIMSIZ PAYE

Mülkiyeti Hasan Paşa Vakfı adına kayıtlı cami, dikdörtgen bir plana sahiptir. Bu plan, 1694 tarihli Kadioğlu Camii ile büyük benzerlik gösterir. Ancak buradaki yan kubbelerin yerine Kadioğlu Camii'nde çapraz tonozlar kullanılmıştır. Mihrap duvarı boyunca sıralanmış üç kubbeli plan, 1562 tarihli Dabakhane Camii'nde ve daha küçük ölçüde, 1716 tarihli Rızvaniye Camii'nde de karşımıza çıkar. Hasan Padişah Camii'nde orta kubbenin oturduğu dört bağımsız paye bu camilerde yoktur.

Sultan İkinci Selim'in tahta çıkışı.

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın portresi.

SEYYAH DER Kİ

Evliya Çelebi'nin bu yapıdan "Sultan Hasan Camii" adıyla söz etmesi, caminin günümüzde Hasan Padişah Camii adıyla anılması, 1404-1514 tarihleri arasında bölgeyi elinde tutan Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan tarafından yaptırıldığı görüşüne ağırlık kazandırmaktadır.

Caminin yapımında inşaat malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kible duvarı boyunca sıralanan üç büyük kubbesi eş değer ölçülerdedir. Kubbeler orta bölümde dört bağımsız payeye, doğu ve batıda ikişer duvar payesine, kuzey ve güneyde duvarlara oturur. Son cemaat yerinden yuvarlak kemerli bir kapı ile ibadet mekânına girilmektedir. Son cemaat yeri dokuz payeli, sekiz bölüm halinde çapraz tonozludur. Hasan Padişah Camii, doğusuna bitişik olan Toktemur Mescidi'nden sonra inşa edilmiş ve bu mescidi içerisine almıştır.

Yerden yarı yüksekliğine kadar pembe mermer taşından yapılmış olan mihrabın yukarı kısmı beyaz kalker taşındandır. Mihrap kavsarası mukarnaslıdır. Üzerinde bulunan 1968 tarihli kitabe, onarım sırasında konulmuştur. Minberin iki kanatlı ahşap kapısı bitkisel oyma süslemelidir. Avlunun kuzeyinde yer alan tek şerefeli ve poligonal gövdeli minare, camiye bağlı medrese odalarının yol açımı sırasında cadde kenarında

kalmıştır. 1837-1900 yıllarında yaşamış olan Urfalı Şair Fehmi tarafından yazılan 1859 tarihli kitabeye göre minare, Halil Beg tarafından onarılmıştır.

6 Şubat depremlerinden sonra hafif hasarlı olduğu tespit edilen yapının Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı tarafından sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına start verilmiştir. Yapıda çevre sacı ve vinil branda yapılması; röleve ve restorasyon projeleri için drone ve lazer tarama makineleriyle ölçülendirme yapılması; zemin etüdü (jeo-radar, jeo-fizik, sondaj, jeo-teknik) çalışmalarının yapılması; cami ve müştemilat bölümlerinde derz, ahşap, seramik ve diğer sökümünün yapılması; müştemilat kısmında yonu taş duvarların sökümünün yapılması; betonarme kolon ve kirişlerin ahşap askıya alınması gibi işlemler gerçekleştirilmiştir. Müştemilatın betonarme alanının yıkımına ise başlanmıştır.

MİRASA VEFA

Hasan Padişah Camii'nin üst örtü kurşunları ve akaçları, 2016 yılında Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından basit onarımla yenilenmiştir.

Vakıf Medeniyetine Açılan 13 HAYIR KAPISI

1

ŞANLIURFA MERKEZ ULU CAMİİ

Şehir merkezinde, Divanyolu Caddesi'nde yer alan caminin mülkiyeti, Camii Kebir Vakfı adına kayıtlıdır. Bazı kaynaklarda mabedin eski bir sinagog iken 5. yüzyılda kiliseye dönüştürüldüğü, bu yapının da Nurettin Zengi tarafından 1170-1175 yıllarında Ulu Camii'ne çevrildiği belirtilmektedir. Cumhuriyet döneminde bir saat eklenerek saat kulesine dönüştürülen minare, aynı zamanda şehrin ilk ve tek saat kulesi görevini de görmektedir. 2004'e basit onarım ile kubbe üstü kurşun kaplanmış, son cemaat tavanı kireç badana yapılmıştır. 2010-2011 yıllarında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. 6 Şubat depremlerinde ağır hasar alan yapıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı'nca 11 Mayıs 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

NAKİPZADE MEDRESESİ

12. yüzyılda yapılmış Eyyübiler Devri medresesinin üzerine 1781 tarihinde Nakipzade Usameddin Hacı İbrahim Efendi tarafından inşa ettirilmiş bir vakıf kültür varlığıdır. 2012 yılında Ulu Camii ile beraber restorasyonu yapılan medresenin restorasyona veya kısmi bir onarıma ihtiyacı yoktur.

2

SELAHADDİN EYYÜBÎ CAMİİ

5. yüzyılda Vali Fuat Bey Caddesi'nde inşa edilmiş eski bir kilisenin yerine 1851 yılında yapılmıştır. Uzun yıllar harap durumda kalan, bir ara elektrik santrali ve sanat ocağı olarak kullanılan yapı, 1993 yılında onarımı yapılarak ibadete açılmıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2 Temmuz 2010 tarihinde başlatılan onarım çalışmaları, daha sonra cami müstemilatını da kapsayacak şekilde genişletilerek devam etmiş ve 30 Aralık 2011 tarihinde tamamlanmıştır. 6 Şubat depremlerinde ağır hasar alan yapıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığınca 15 Haziran 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

3

KARA MUSA CAMİİ

Beykapısı Mahallesi'ndeki vakıf kültür eseri, 1552 yılında Hacı Ali Yusuf oğlu Kara Musa tarafından yaptırılmıştır. Müşerref Mescidi adıyla da bilinen yapı, mihraba dikey iki sahnalı ve üçer çapraz tonozla örtülü bir plana sahiptir. Tonozlar ortada iki payeye, yanlarda duvara oturmaktadır. Yuvarlak nişli ve yonca kemerli taş mihrap sade ve süslemesizdir. Minber, kible duvarı önünden duvara paralel bir merdivenle çıkılan balkon şeklindedir. Caminin kuzeybatı köşesinde tek şerefeli, silindirik gövdeli, kesme taştan minaresi yer almaktadır. Cami, 2015 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

4

ŞEYH MESUT ZAVİYESİ

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan yapı, Şanlıurfa Kalesi'nin güneyindeki yüksekçe bir tepenin üzerindedir. Türbe, devrin âlim ve mutasarrıflarından Şeyh Mesut adına 12. yüzyılda yapılmıştır. Şanlıurfa'daki türbelerin en eskisi olan yapı, dört eyvanlı kapalı Selçuklu medreseleri tarzında inşa edilmiştir. Doğudaki eyvanın alt kısmındaki odada Şeyh Mesut'un mezarı, eyvan içersinde de sandukası bulunmaktadır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 27 Ağustos 2010'da başlatılan onarım çalışmaları, 30 Aralık 2011 tarihinde tamamlanmıştır. Çevre düzenlemesi de yapılarak inanç turizmine kazandırılmıştır.

5

HÜSEYİN PAŞA (KARA MEYDAN) CAMİİ

Şehir merkezinde, Kara Meydan mevkindeki cami, Hüseyin Paşa Camii Vakfı adına kayıtlıdır. Caminin Şair Zahir tarafından yazılmış 1729 tarihli kitabesinde Ali Paşa tarafından onarıldığı yazılıdır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 27 Ağustos 2010 tarihinde başlatılan onarım çalışmaları, 28 Haziran 2011 tarihinde tamamlanmıştır. 6 Şubat depremlerinden sonra orta hasarlı olarak tespit edilen yapıda, Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 3 Ocak 2024 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon sürecinde olan cami ibadete kapalıdır.

6 TEKKE CAMİİ

Viranşehir ilçe merkezindeki cami, Geç Osmanlı Dönemi'ne ait bir eser olup müftülük kayıtlarında 1885 tarihinde inşa edildiği yazılıdır. Cami avlusunun kuzey kenarı boyunca ortada bir eyvan ve yanlarda odalardan oluşan medresesi yer almaktadır. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan caminin son onarımı dahilinde yapılması kararlaştırılan 36 kalem iş listelenmiştir. Ayrıca Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmış 819 sayılı revizyon projeleri doğrultusunda 12 kalem ek iş yapılmıştır. İbadethane olarak kullanılan ve müştemilatında Kuran kursu, imam lojmanı ve tuvaletler bulunan camiye onarımdan sonra aynı şekliyle işlev kazandırılmış; yalnızca Kuran kursu kaldırılmıştır.

8 İMAR BAKIR CAMİİ VE TÜRBESİ

12 İmamlar'ın beşincisi olan Ebu Cafer Muhammed el-Bakır'ın (676-734) bir süre burada ikamet etmesi nedeniyle ismine atfen yapılan bir namazgâh, daha sonra eklenen bir türbe ve mescitten oluşmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlı caminin harimi, tek sahinli olup, dört paye üzerine oturan tek kubbelidir. Dört kemer gözlü son cemaat yeri, son restorasyonda yeniden yapılmıştır. Harran ilçesinde bulunan yapı, 2016 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından özgün niteliğine uygun olarak onarılmıştır.

7 EYYÜP NEBİ CAMİİ VE TÜRBELERİ

Viranşehir'de bulunan yapının 19. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir. Son yıllardaki onarımlar sırasında caminin batı kısmına eklemeler yapılarak genişletilmiştir. Caminin 2015-2018 yıllarında Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan onarımlarında batı cephesindeki muhtes eklenti kaldırılmıştır. Caminin üst örtüsündeki beton katmanlar kaldırılıp yalıtım sağlanmıştır. Yalıtım üzeri tesviye yapılarak taş döşenmiştir. Son cemaat üst örtüsüne projeye uygun olarak ahşap kirişlemelerle ters tavan yapılmıştır. Tüm ahşap doğrama ve lokma imalatları tamamlanmıştır. Caminin tüm derzleri yapılmış olup dış cepheler granülle temizlenmiştir. Caminin gerekli tüm sıva ve boyaları yapılarak tamamlanmış olup ibadete açılmıştır. Ayrıca Eyüp Nebi Türbesi'nin kubbelerindeki kurşun örtü kaldırılarak deforme olan beton katman yenilenmiştir. Kubbelerin kurşun kaplaması tekrardan yapılacaktır. Türbenin iç ve dış tüm derzleri yapılmış olup ziyaretçi kısmı boyaları tamamlanmıştır. Caminin avlu taşları projesine uygun olarak sökülüp yonu taşı döşenmiştir. Elyasa Peygamber ve Rahime Hatun türbeleri ise projeye uygun olarak sökülüştür. Temelleri yapıldıktan sonra projelerine göre tekrardan örülmüştür. Türbelerin iç ve dış taş döşeme imalatları ile kubbe taş örümü tamamlanmıştır. Türbelerin üst örtüsünde gerekli tesviye ve yalıtım uygulanmış; üst döşeme taşları döşenmiştir; kubbelerin kurşun kaplaması, taş korkuluklar ve doğrama imalatları yapılmıştır.

9 KIRMIZIPINAR CAMİİ

Bozova ilçesindeki Osmanlı eseri, 1865 yılında yaptırılmıştır. Düzgün kesme yonu taşlardan inşa edilen cami, doğu-batı doğrultulu dikdörtgen bir plana sahiptir. Cami, mihraba paralel iki sahına ayrılmış, her sahin beşer çapraz tonozla, sadece güneydoğu köşe yarım çapraz tonozla örtülmüştür. Tonozlar ortada dört payeye oturmaktadır. Sade ve süslemesiz olan mihrap nişi, son restorasyon ile orijinal niteliğine dönüştürülmüştür. 1958'de minaresi, 1968'de son cemaat yeri eklenen cami, 2015 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

10 SİVEREK ULU CAMİİ

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan yapının üslubundan Selçuklu döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Derinlemesine dikdörtgen planlı, çok kubbeli bir yapıdır. Geniş bir avluya sahip olan cami, abdesthane birimleri, son cemaat yeri, minare ve harim kısımlarından oluşmaktadır. Avlunun doğusunda bir medresenin bulunduğu, ancak yerine bugünkü iki katlı müezzin ve imam odalarının yapıldığı söylenmektedir. Siverrek Ulu Camii'deki önemli ayrıntılardan biri de avlusunda yer alan güneş saatidir.

11 VELİBEY HAMAMI

1693 yılında Eyyübiye ilçesinde Veli bin Mahmut tarafından yaptırılan kare planlı hamamın üzeri troplu büyük bir kubbe ile örtülmüştür. Külhan kısmı çapraz tonozlarla örtülü, birbirine bağlantılı üç bölümlüdür. Onarım çalışmalarıyla soğukluk bölümünün betonarme soyunma bölümleri ahşap ile değiştirilmiştir. Mermer ve sıva yüzenleri, cehennemlik kanalı, ateş bacası ve tesisat sistemi yenilenerek gerekli su ve ısı yalıtımları yapılmıştır. Onarımı tamamlanan hamam kullanıma açıktır.

12 AHMEDİ BİCAN CAMİİ

Suruç ilçesindeki cami, 1887 yılında Kürkcüzade Ahmet Bican Efendi tarafından yaptırılmıştır. Doğu-batı istikametinde beşik tonozla boydan boya örtülü caminin duvarları kesme taş kaplı ve düz damlıdır. Taş mihrabı sade ve süslemesizdir. Duvar içinde merdivenle çıkan minberi, Şanlıurfa'daki pek çok camide olduğu gibi balkon şeklindedir. 2017 yılında restorasyonu tamamlanan cami ibadete açıktır.

13 BİRECİK ULU CAMİİ

Birecik ilçe merkezindeki caminin bir kitabesinde, Memlüklü Sultanı Melik Eşref Şaban tarafından 1365'te yaptırıldığı yazılıdır. Eserin güneyindeki bina yıkılarak gerekli düzeltmeler yapılmış, çevre ve zemin sularından muhafaza için drenaj sistemi çekilmiştir. 6 Şubat depremlerinde ağır hasar alan yapıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığınca 18 Mayıs 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak ihya çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon sürecinde olan cami ibadete kapalıdır.

Kültür ve İnanç Diyarında RESTORASYONU TAMAMLANAN ESERLER

HALİLÜRRAHMAN CAMİİ

Meryem Ana Kilisesi üzerinde inşa edildiği düşünülen cami, Eyyübîlerden Melik Eşref Muzaffereddin Musa tarafından 1211 yılında yaptırılmıştır. Şanlıurfa'da bilinen en erken tarihli camidir. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında düştüğü makam/ziyaret, medrese, iki türbe ve hazireden oluşan bir külliye içerisinde yer almaktadır. Osmanlı döneminde, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yeniden inşa edilmiştir. 20 Temmuz 2015 tarihinde imzalanan sözleşme ile başlayan restorasyon çalışmalarında ilk olarak yapıda bulunan statik problemleri çözmek adına, sondaj ve araştırma kazılarında oluşan zemin etüdü yapılmış ve yapının sorunlarının tespiti ve çözüme yönelik statik proje hazırlanmıştır. Projede Bilim Kurulu'nun ve Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun onayı alınarak uygulamaya geçilmiş ve zemin güçlendirilmesi tamamlanmıştır. Yapıda bulunan muhdes ekler, özellikle üst örtüsünde bulunan beton katmanlar yapıdan uzaklaştırılmış; deprem yüklerine karşı gerekli güçlendirmeler tamamlanmıştır. Yapının beden duvarlarında ve iç kısmında oluşan yıpranma ve nemin giderilmesi için yurt dışı ve Türkiye içinde incelemeler yapılmış olup, suyun ve nemin belirli seviyede tutulması için gerekli çalışmalar yapılmıştır. Restorasyonu 2020 yılında tamamlanan cami ibadete açıktır.

2 PAZAR CAMİİ

Haşimiye Meydanı'nda yer alan cami, ismini çarşı girişinde bulunan Attar Pazarı'ndan almıştır. Minare üzerinde yer alan ve Zengiler Devri'nin süsleme özelliklerini yansıtan düğümlü kaval silmeler ile minare gövdesindeki kelime-i tevhid yazılarının hat üslubu, caminin 12. yüzyıldan kalmış olabileceği fikrini vermektedir. Teknik ve sanat özelliği bakımından Şanlıurfa'da tek örnek olan yıldız tonozun ortası geometrik geçme süslemelidir. 29 Kasım 2017'de imzalanan sözleşme ile restorasyon çalışmaları kapsamında caminin içinde, damında ve avluda bulunan mühdes ekler kaldırılarak yapının asıl hali ortaya çıkarılmıştır. Tonoz kısmındaki çatlakların önlenmesi amacı ile yapının üst kısmı açılarak dikiş yöntemi ve cam mesh uygulaması ile sarılmak suretiyle güçlendirme çalışmaları yapılmıştır. Yapının bir bütün halinde çalışması için cami içi ve son cemaat kemerleri çelik gergi çubukları ile birbirine bağlanmıştır. Cami avlusundan geçen su kanalı ıslah edilerek eski basamaklı hali ortaya çıkarılmıştır. Revak kısmındaki hacet alanlarının düzenlemesi yapılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın izlerini taşıyan minarenin derzleri ve temizliği yapılmıştır. Yapının batısında bulunan dükkân kamulaştırılarak cami girişi açığa çıkarılmıştır. Caminin kuzeyinde bulunan dükkânlar tarihi dokuya uygun şekilde restore edilmiştir. Cami, batı avlu girişi kemer izleri takip edilerek aslına kavuşturulmuştur. Ayrıca su yalıtımı, taş döşeme, derz işlemleri, ahşap ve demir işleri gibi imalatlar yapılarak yapının ihtiyacı olan onarımlar tamamlanmıştır.

3 HEKİM DEDE CAMİİ

Eyyübiye ilçesindeki caminin inşa tarihi kesin olarak bilinmesi de tahrir kayıtlarından 16. yüzyılın ikinci yarısında varlığı anlaşılmaktadır. 2018-2019 yılları arasındaki restorasyon sürecinde yapıda gerçekleştirilen müdahalelerden bazıları şöyledir: İmam odasının betonarme üst döşeme ve kirişleri ile eski betonarme odalar yıkılmıştır. İmam odası batı cephe duvarının sökülümü tamamlanıp zemin katın duvarı mevcut taşlarla, üst katı yeni taşlarla yeniden örülmüştür. Avlu batı cephesi iç ve dış duvarının sıva raspası yapılmıştır. Harim içi latalı ahşap döşeme ve duvarlardaki ahşap lambri sökülümüştür. Tonozlar üstü moloz ve toprak dolgu alınıp, derz yapıldıktan sonra sıvanarak kompozit hasır donatı ile güçlendirme imalatları tamamlanmıştır. Tonoz üstleri ponza dolgu ile doldurulup hidrolik kireç esaslı tesviye ve su yalıtımı yapılarak taş döşenmiştir. Caminin batı ve doğu cephesi ile son cemaat doğu ve güney cephesinde drenaj ve temel güçlendirme ampertmanı yapılmıştır. Caminin son cemaat duvarına bitişik yapılan iki adet mezar yapısı, drenaj çalışmasına engel teşkil ettiğinden hazire alanının doğusunda bulunan alana taşınmıştır. Minarenin şerefeye kadar olan petek ve külah kısmı sökülerek kırık taşlar değiştirilip yeniden örülmesi tamamlanmıştır. Camii, türbe, son cemaat, imam odası ve müstemilat aydınlatma ve priz tesisatı; kamera cihazı ve tesisatları; seslendirme cihaz ve tesisatı; ısıtma ve soğutma sistemi tamamlanmıştır.

4 **FIRFIRLI CAMİİ**

12 Havarî Kilisesi olarak bilinen tarihi yapı, Sultan Abdulaziz'in fermanı ile 1865 tarihinde temelden itibaren yeniden yapılmıştır. 1956 yılında camiye dönüştürülen mabet, üzerindeki rûzgârgülü (fırfır) nedeniyle halk arasında Firfirli Camii adıyla anılmıştır. Yapı, apsise dikey üç nefli bazilikal kilise planındadır. Orta nef, doğu batı yönünde sıralanan dört adet tromplu kubbe, yan nefler ise dörder çapraz tonozla örtülüdür. Kubbe ve tonozlar, ortada altı adet bazalt sütuna, yanlarda ise duvarlara bitişik yarım sütunlara oturmaktadır.

Camiye dönüştürülürken güney pencerelerden biri mihrap haline getirilmiş ve sağına taş minber eklenmiştir. Batıdaki giriş kapısı, içerden yarım kubbeli, dış cepheden kademeli ve sivri kemerli olup pembe mermerden yapılmıştır. Giriş kapısının üst hizasında mükebbire biçiminde üç cepheli ve üç pencere balkon bulunur. Üstte dört köşede zengin taş işçiliğiyle yapılmış köşe kuleleri yer almaktadır. Taş süsleme ve işçiliği, Şanlıurfa Bölgesi'nde en dikkat çekici ve sanatsal yapılardan biridir. 2017 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılan cami ibadete açıktır.

5 **NİMETULLAH CAMİİ**

Nimetullah Mahallesi'nde, Ellisekiz Meydanı'nda yer alır. 1500'lü yıllarda Urfa sancak beylerinden Nimetullah Bey tarafından inşa ettirildiği tahmin edilmektedir. Ana ibadet mekânına girişteki kapı, klasik Osmanlı süslemelerini yansıtır. Ayrıca mihrap nişindeki sekizgenlerin oluşturulduğu geometrik süslemeler dikkat çeker. Silindirik tek şerefeli minare, Şanlıurfa'daki en uzun minare olması bakımından önem arz eder. Avluyu çevreleyen medrese odaları, 1695 yılında Abbas Ağa tarafından yaptırılmıştır. Caminin üst örtü sistemi, 2016-2017 yıllarında Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yenilenmiştir. Caminin müstemilat onarımı yapılmış, avlu döşemesi mevcut döşeme taşlarıyla tamamlanmıştır. Cami cephelerinde derz açma ve yapma işleri yapılmıştır. Pencere lokmalıkları yenilenmiş, ahşap imalatlar tamamlanmış, minarenin düşen alemleri yerine takılmıştır. Çevre düzenlemesi de yapılan cami, 6 Şubat depremlerinde ağır hasar almış; bu nedenle Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığınca 11 Mayıs 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Hâlen restorasyon sürecinde olan cami ibadete kapalıdır.

6 MAĞARA CAMİİ

Birecik ilçesindeki caminin mülkiyeti, Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlıdır. Mağara içinde yer alan düzensiz planlı yapının ilk inşasının olasılıkla Bizans dönemine kadar gittiği, muhtemelen camiye çevrilisinin de 15. veya 16. yüzyılda gerçekleştiği düşünülmektedir. Caminin restorasyon süreci, 29 Kasım 2017 tarihinde imzalanan sözleşme ile başlamıştır. Ardından revize proje hazırlanmış olup, 1 Ağustos 2018 tarihli ve 3602 sayılı Koruma Kurulu kararıyla uygun görülmüştür. Bu kapsamda muhdes olan tüm yapılar yıkılarak kaldırılmış, tüm söküm çalışmaları tamamlanmıştır. Kültür varlığının üzerinde bulunan yapıların ilgili belediye tarafından kamulaştırma işlemleri yapılmadığından restorasyon çalışmaları kesintiye uğramaktadır.

7 DABAKHANE CAMİİ

Eyyübiye ilçesinin Hanlar bölgesinde, Kelleçi Çayı civarında yer alır. Batı kapısı kitabesinde Sultan İkinci Selim zamanında, 1568 tarihinde yaptırılmış olduğu yazılıdır. Yapının restorasyon projesi, 28 Nisan 2016 tarihinde Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun onayını alarak revize edilmiştir. Herhangi bir süre uzatımı verilmemiş olan restorasyonda damda ve kubbedeki bütün beton elemanlar kaldırılarak yapının yükü hafifletilmiş, gerekli tüm yalıtımlar yapılarak kubbeler kurşun kaplanmıştır. Müştemilat binasında bulunan çok kötü durumdaki tuvaletler ve abdest alma mahalli engelli vatandaşların da ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Minarenin batısında bulunan ve minarenin görünümünü kapatan iki katlı muhdes ev yıkılarak minare açığa çıkarılmıştır. Cami avlusu ve abdest alma mahalli restorasyon projesine göre yeniden düzenlenmiştir. Cami ve minare cephelerinde derz ve temizlik çalışmaları yapılmıştır.

8 ŞEYH HAYAT EL-HARRÂNÎ CAMİİ VE TÜRBESİ

Şeyh Yahya Hayat el-Harrânî, Harran'da yaşamış ve 1193 tarihinde burada vefat etmiş saygıdeğer bir İslam âlimi ve mutasavvıfıdır. Dönemin kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla şeyhin vefatından önce Harran'da kendisine ait mescit, medrese ve zaviyenin yer aldığı bir külliye yapısı mevcuttur. Zatin türbesi ve güneyine bitişik olan camisi kesme taşlarla inşa edilmiş, tonoz ve kubbelerde ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Dört paye ve kemerler üzerine oturmuş tromplu bir kubbenin örttüğü türbede şeyhin sandukası bulunmaktadır. Cami ve türbe, 2017 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından özgün niteliğine uygun olarak onarılmıştır.

Balıklığöl'ün kuzeyinde yer alan Rızvaniye Camii ve Külliyesi, Şanlıurfa Bölgesi için bir şaheser niteliğindedir. Banisi olan Rıdvan Ahmet Paşa, caminin yanı sıra mektep, medrese, kütüphane, çeşme, han, çarşı, hamam gibi hizmet odaklı eserler ile 154 adet dükkân ve ticaret hanlarında yer alan 95 odayı vakfederek şehrin fiziki yönden gelişmesine katkı sağlamıştır.

Halilürrahman'ın bir kenarında Rızvaniye (Rıdvaniye) Camii ve Külliyesi, diğer kenarında çınar, servi ve söğüt ağaçlarının gölgesinden yararlanan turistik kafeterya ve lokantalar yer alır. Şehrin turistik yerlerinden olan ünlü çarşısı da havuzlar civarından kuzeydeki Haşimiye Meydanı'na kadar uzanır. Yörenin geleneksel yapısına uygun dükkân ve hanlardan oluşan çarşıda kısmen de olsa eski esnaf ve zanaat mensupları kendilerine ayrılmış bölümlerde etkinliklerini sürdürmektedir.

Bölgenin göz bebeği olan Rızvaniye Camii ve Külliyesi, 1736 yılında Rıdvan Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mihraba paralel ve üç kubbeli olarak inşa edilen caminin doğusunda tek şerefeli bir minare yer alır. Harime giriş kapısı, iki renkli malzeme kullanılarak yapılmıştır. Harim kısmı (ana ibadet mekânı) her yönden açılan pencereleri ile oldukça aydınlıktır. Yapının süsleme zenginliği açısından en ilginç kısmı, giriş kapısıdır. Ahşap kapı, çivi kullanılmadan geçme ve kakma tekniğiyle yapılmıştır. Kapı üzerinde zengin bitkisel ve geometrik desenler bulunmaktadır. Cami avlusunun kuzeyinde yer alan Rızvaniye Medresesi, 1736-1737 yıllarında arasında inşa edilmiştir. Medrese, zarif bir avluyu çevreleyen, önleri revaklı, tonozlu odalardan ve kubbeli dershane-mescitten oluşan, açık avlulu klasik Osmanlı medreseleri planındadır.

HZ. İBRAHİM'İN BALIKLARININ KORUYUCUSU RIZVANIYE CAMİİ VE VAKFIYESİ

HAYIRSEVER PAŞANIN MİRASI

18. yüzyıl başlarından itibaren Şanlıurfa'ya vali olarak tayin edilen dirayetli paşalar sayesinde sosyal ve iktisadi durgunluk yerini hareketlenmeye bırakmış, bu paşaların her birinin Urfa şehrini yeniden ayağa kaldırma çabaları sayesinde şehir büyük bir gelişme kaydetmiştir. Urfa'nın saygın bir ilim ve kültür merkezi olmasında önemli katkıları olan zatlardan biri de Rıdvan Ahmet Paşa'dır (1728-1745). O, idareciliği döneminde ticari, sosyal, dinî ve kültürel hayata katkı sağlayan çok sayıda vakıf eserini Şanlıurfa'ya kazandırmıştır. Osmanlı

toplumunda idarecilerin böylesine vakıf eserler ortaya koyması bir gelenek ise de gerçekten Rıdvan Ahmet Paşa gibi idarecilerin sayısı azdır. Bu paşanın Urfa'ya kazandırdığı eserler mamur bir şehre kifayet edecek derecededir.

Rıdvan Ahmet Paşa gibi hayırseverlerin vakfiyelerine tescil ettirdikleri vakıf arazi ve taşınmaz mülkleri için "kendi mülkü sahihimden..." demesi, irsâdî vakıf detayını ortaya koyar. Her ne kadar sayısal olarak Şanlıurfa vakıflarının yüzde 5'inin irsâdî vakıflar olduğunu kabul etsek de bu vakıfların şehrin en zengin vakıfları olduğunu dikkate

İRSÂDÎ VAKIF NEDİR?

İrsâdî vakıflar, genelde mirî araziye ilişkin ahkâma tâbidir. Gerçek bir vakıf olmasa bile irsâdî vakıflar da vakfeden, vakfın konusu, vakıftan yararlananlar, yani vakfın gelirlerinin tahsis edildiği cihet ve vakıf muamelesinin kuruluşu açılarından bir vakıf türü gibi işlem görmektedir.

alırsak esas itibarıyla şehirde kurulan vakıflarla şehir dışında ve içinde bu vakıflara tahsis edilen akarların büyük çoğunluğunun mirî kaynaklı olduğunu kabul etmek gerekir. Bir başka ifade ile şehre bakıldığında o günkü şartlarda görünüşü kente güzellik katan görkemli binaların büyük çoğunluğunun devlet adamları tarafından yaptırılan hayır eserleri olduğunu biliyoruz. Misal olarak aslen Arapgirli olan Yusuf Paşa'nın şehir dışından gelip Urfa'ya vali olması ile başlayan bir süreçte 198 tarla vakfetmesi, şehrin en görkemli vakıf eserlerini, şehrin su şebekesini, sosyal hayat için gerekli nice hizmetler

için tahsisatta bulunabilmesini irsâdî vakıftan başka bir şeyle açıklamamız mümkün değildir.

Yusuf Paşa gibi devlet adamlarının vakıflarının kökeni mirî arazi kaynaklı olsa da devletin vatandaşına yaptığı hizmetin bir ibadet anlayışı çerçevesinde gerçekleşmiş olması, bu hizmetlerin verimli işlemesine, bir yerde ibadet kutsiyeti atfedilmesine de yol açmıştır. İnsanların da vakıf mallarına "Allah korkusu" ile zarar vermekten kaçındıkları görülmektedir. Vakıf eserlerin yüzyılları aşarak ayakta kalabilmesinde bu anlayışın katkısı ve önemi büyük olmuştur.

Uygarlıklar Kavşağında 6 VAKIF HARİKASI

ADİYAMAN ULU CAMİİ

Şehir merkezinde bulunan yapının, Dulkadiroğullarından Durak Bey'in kenti idare ettiği dönemde, 1506-1515 yılları arasında inşa edildiği kabul edilmektedir. Bugünkü yapı, 1863 tarihinde eski caminin yıkılarak yeniden yapılmış şekli olup 1902'de büyük bir tamir görmüştür. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan cami, ortada sekiz kenarlı dört payenin taşıdığı büyük bir kubbe ile onun dört yanında ve küçük kubbeler arasında bir haçın kolları şeklinde tonozlu kısımlardan meydana gelmektedir. Orta kubbe yan bölümlerden daha yüksek ve kasnaklı olarak yapılmıştır. Caminin biri kuzeyde, diğer ikisi batı ve doğu köşelerde bulunan üç kapısı vardır. Bunlardan doğu köşedekinin beş basamak merdivenli sahanlığı ve bu sahanlık üzerini örten sütunlu bir revakı bulunmaktadır. Kuzeydoğu köşedeki kare kaideli ve silindirik gövdeli minaresi tek şerefelidir. Boyuna dikdörtgen plandaki yapının kuzey cephesinde, bütün cephe boyunca uzanan, yedi adet dikdörtgen payeli son cemaat yeri bulunmaktadır. Özellikle kuzey girişindeki ahşap kapısı, bölgedeki ahşap sanatlarının eşsiz örneklerindendir. Kesme taştan yapılmış olan beden duvarları cephelerde üçgen alınlarla nihayete ermektedir. Caminin 2015-2017 yıllarında Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından onarımı yapılmıştır. 6 Şubat depremlerinde ağır hasar alan yapıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığınca 28 Ağustos 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

2 KURŞUNLU CAMİİ

Besni ilçesi sınırları içerisinde yer alan Eski Besni Ören Yeri'ndeki caminin mülkiyeti, Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlıdır. Külhanönü Camii ve Hacı Zeyrek Ağa Camii isimleriyle de tanınan caminin Sultan Üçüncü Murat döneminde, saray hayatının dikkat çeken şahsiyetlerinden biri olan Cüce Zeyrek Ağa tarafından 16.-17. yüzyıllarda yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Dış duvarları kesme taştan olup dikdörtgen planlı caminin önünde üç bölümlü son cemaat yeri vardır. Kuzeybatı köşesinde kare kaideli 12 kenarlı gövdesi olan minare bulunmaktadır. Kurşunlu Cami, 1960-1965 yıllarında Besni'nin yer değiştirmesinden sonra diğer yapılar gibi yıkılmaya terk edilmiş ve tahrip olmuştur. Ancak daha sonra yapılan bazı girişimlerle 2005-2006 yıllarında Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından caminin üst örtü sistemi yenilenmiştir. Mahfil katı ve minber ahşap konstrüksiyon olarak yapılmıştır. Minarenin yarı yıkık durumdaki şerefe petek ve külah kısımları tamamlanmıştır. Ayrıca çevre düzenlemesi de yapılmıştır. 6 Şubat depremlerinde ağır hasar alan yapıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığınca 18 Mayıs 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

3 MOR PETRUS VE MOR PAULUS KİLİSESİ

Adıyaman şehir merkezindeki Mara Mahallesi'ndedir. 4. veya 5. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen kilise, giriş kapısı üzerinde ve içeride bulunan Süryanice kitabelere göre 1888 ve 1905 yıllarında onarım görmüştür. Doğu - batı doğrultulu dikdörtgen planlı, üç nefli bazilikal plandadır. Yapı, üst katını oluşturan kadınlar mahfili bölümü ile birlikte iki katlıdır. Yapının batı cephesi, üç gözlü tonoz şeklindedir. Yapıdaki nefler, iç mekânda üç sütun üzerine oturtulmuş ve yanlarda payelerle desteklenmiştir. Kilisenin avluya girişi, yapının güneydoğu duvarına bitişik olan kapıdan sağlanmaktadır.

Giriş kapısı dışarıya doğru taşkın, dikdörtgen formulu ve yuvarlak kemerlidir. Kilisenin ana mekân giriş kapısı, batı cephesindeki üç göz revaklı bölümün orta gözünde yer almaktadır. Ayrıca kapının taş kemerli bölümünün içerisinde Süryanice yazıt yer almaktadır. 6 Şubat depremlerinden sonra ağır hasarlı olarak tespit edilen yapıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığınca 18 Mayıs 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon sürecinde olan kilise ibadete kapalıdır.

4 MUSALLA CAMİİ

Adiyaman merkez ilçesinde bulunan camiyi tarihlemeye imkân sağlayan tek veri, mimari ve plan düzenidir. Yakın çevreden Birecik Camii (1754-1755) ile yakın benzerliklerinden dolayı Osmanlı devrinde, 17. ya da 18. yüzyıllarda inşa edilmiş olabilir. 1972 yılına kadar cezaevi olarak kullanılmış, bu tarihte Vakıflar İdaresi tarafından restore edilerek ibadete açılmıştır. Kuzeyinde yatay dikdörtgen şekilli avluya sahip olan cami, düzgün kesme taştan yapılmış, kurşun kaplama kubbe etrafında düz dam olarak üst örtüsü tamamlanmıştır. Güneybatı köşede biri batı, diğeri güney cephede olmak üzere iki; doğu cephede de kuzey uçta bir tane payandası bulunmaktadır. Kuzey cephe ise ortadaki daha dar, yandakiler daha geniş sivri kemerlerle avluya açılan beş gözlü son cemaat yeri ile hareketlendirilmiştir. 2020-2023 yılları arasındaki restorasyon uygulamaları kapsamında camiye şu müdahaleler yapılmıştır: Kesme taşlardan oluşan çatıda Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25 Mart 2021 tarihli ve 6174 sayılı kararı doğrultusunda ahşap mertekler ile örülüp yalıtım yapıldıktan sonra kurşun ile kaplanmıştır. Yağmur suları ve hava kirliliğinden kaynaklanan iç-dış cephe duvarlarında temizlik yapılmıştır. Kûlah kısmı, oluşan çatlaklardan dolayı tamamen sökülüp tekrardan yapılmıştır. Zarar gören minare taşlarında çürütme yapıp yeni taşlar ile tamamlanmıştır. Ayrıca cami müştemilatı yıkılıp betonarme üzeri taş kaplama ile tamamlanmıştır. Caminin avlu döşeme taşlarında çürütme yapılmış ve derz açma işlemi

sonrasında derzler tamamlanmıştır. Bahçe duvar taşları sökülüp yeniden örülmüştür. Caminin cephe duvarlarında derz açılıp tamamlanarak cephe temizliği yapılmıştır. Mabedin ahşap kapı ve pencereleri yeniden yapıp mevcut yerlerine takılmıştır. Cami zemini de kadronlu ahşap döşemeyle yenilenmiştir. Son olarak müştemilatın iç cephe duvarları ve tavan sıvası yapıldıktan sonra sıva ve boya imalatları tamamlanmıştır. Restorasyonu Mart 2022'de tamamlanıp ibadete açılan cami ile birlikte işin kapsamında Çarşı Camii de bulunduğundan geçici kabulü yapılmamıştır. 6 Şubat depremlerinde ağır hasar alan cami ibadete kapalıdır.

5 KAP CAMİİ

Adıyaman'ın merkez ilçesinde yer alan caminin mülkiyeti Hoca Ali Vakfı adına kayıtlıdır. Kendi adıyla anılan mahallede bulunan Kap Camii'nin kitabesine göre 1768 yılında inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı caminin beden duvarları kesme taştan, doğu ve güney duvarı moloz taştan yapılmıştır. Caminin tek kubbesi geleneksel ahşap bağdadi tarzındadır. Kuzeyde dört adet dairesel kesitli sütunun taşıdığı son cemaat mahalli bulunmaktadır. Bölgenin fevkani (üstte olan, üstteki) stilindeki tek camisidir. 2005-2006 yıllarında Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından tamamlanan onarımında güçlendirme çalışmaları yapılmış; kubbe örtüsü değiştirilmiş; taş çürütme ve kaplama işleri uygulanmış; sıva, derz tamiri yapılarak kapı-pencere doğramaları yenilenmiştir. 6 Şubat depremlerinde ağır hasar alan yapıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığınca 20 Kasım 2023 tarihinde sözleşmesi imzalanarak restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon sürecinde olan cami ibadete kapalıdır.

6 KÂHTA ULU CAMİİ

Farsçada "dağın eteği" anlamına gelen eski Kâhta ilçesinin, önceleri 15-16 kilometre kuzeydeki Değirmenbaşı mevkindeyken 1940 yılı ve sonrasında, günümüzdeki yerine taşındığı bilinmektedir. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan caminin, yeni kurulan Kâhta ilçesi ile beraber 1940-1950 yıllarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Tamamıyla betonarme yapılmış olan ilk camii, 2017 yılında titiz bir planlama ile betonarme ve taş kaplama olarak yeniden inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklularının medrese mimarisi örnek alınarak inşa edilen caminin özellikle ana girişi, Selçuklu portallerindeki taç kapıları andırmaktadır. Doğu-batı doğrultulu dikdörtgen bir plana sahip caminin harimi, mihraba paralel iki sahnalıdır. Üst örtüsü kırma çatı olup, çatının dört köşesinde Selçuklu medreseleri tarzında sivri külahlı küçük kubbeler yer verilmiştir. Kuzeydoğu köşede yer alan minare, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir.

Adıyaman'ı Keşfetmek İçin BEŞ HARİKA SEBEP

Bir açık hava müzesini andıran Kâhta'yı geride bırakıp Nemrut Dağı Millî Parkı'nın sınırları içine adım atar atmaz görkemli bir uygarlığın etkisine giriyor insan... Pembe zakkumların süslediği vadiler ve yüksek kaleler, tanrısal bir varoluşun işaretleri sanki.

I NEMRUT
Nemrut Dağı yolunda sanki her kilometrede, her şey daha da sararıyor: Evler, kayalar, ağaçlar, hatta kuşlar... Sıcak yaz aylarında dahi esintili ve serin olan Nemrut Dağı'nın zirvesi, insan ve kartal başlı dev heykellerin gövdelerinden ayrılıp yere yuvarlanmış hâllerıyla gerçeküstü bir atmosfere sahip. Kommagene Kralı Antiochos'un UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne dâhil edilen tümölüsü, gizemli bir hazine sandığı gibi bulutların üzerinde uyumaya asırlardır devam ediyor. Tarihte Kommagene Krallığı'nın dinî ve idari tören alanı olan Nemrut Dağı, ziyaretçilerine Torosların 2 bin 150 metre yüksekliğinden Kommagene Vadisi'ni seyretme fırsatı sunuyor. Kral Antiochos, dağın üzerindeki 200 bin metreküplük bir kaya bloğunu elle yontturmuş ve burada kendisi için görkemli bir anıt mezar yaptırmış.

Nemrut Dağı'nda dört bir yanda dağlar uzanıyor. Tıpkı coşmuş bir denizin dalgaları gibi... Bir yanda Kommagene tanrılarının taştan gözleri, bir yanda sonsuz dağlar denizi... Nemrut Dağı'na tırmanınca Kral Antiochos'un mezar yeri seçimine şaşırmadan edemiyor insan. 150 metre çapında ve 50 metre yüksekliğinde, kırma taşlardan yapılmış koni

biçiminde bir tepe, yani devasa bir tümölüs bu... MÖ 2. ve 1. yüzyıllar arasında yaklaşık 250 yıl hüküm süren Kommagene Devleti, Fırat Nehri'nin batı yakasında; Adıyaman, Gaziantep ve Kahramanmaraş illerini kapsayan sınırlara sahip olmuş. Kommagene Uygarlığı'na altın çağını yaşatan Kral Antiochos, iktidarı döneminde çok zor bir seçimle karşı karşıya kalmış. Devletin batı sınırına dayanan Roma ve doğu kıyısındaki Pers imparatorlukları, bitmeyen savaşlarıyla Kommagene'yi sıkıştırmış. Antiochos'un devletini yaşatmak uğruna tek bir seçeneği kalmış önünde: İki devlet arasında uzlaştırıcı rolü üstlenecek akılcı bir

diploması.

Doğu - Batı çekişmesinin tam ortasında kalan kral, kültürel ilişkiler ve evlilikler yoluyla hükümdarlığının ömrünü uzatmayı başarmış. 14 Temmuz, Kral Antiochos'un taç giyişinin yıl dönümü. Tarihin bu ilginç kralının ülkesi, bugün hâlâ dünyanın hemen her yerinden ilgi görmeye devam ediyor. Yeryüzünün dört bir köşesinden gelen turistler, şafağı Tanrıların Dağı'nda karşılayıp krallara selam veriyor. Antiochos'un görkemli tümölüsü ise yeryüzü var olduğu sürece gün doğumunda ve gün batımında güneşin kızılığında kutsanmaya devam edecek.

2 PERRE ANTİK KENTİ

Kommagene Krallığı'nın beş büyük kentinden biri olan Perre, Melitene'yi (Malatya) başkent Samosata'ya (Samsat) bağlayan güzergâh üzerinde olması nedeniyle jeopolitik bir öneme sahip olmuş. "Kutsal şehir" olarak anılan Perre, 325 yılında İznik'te toplanan İncil Konsili'ne Piskopos İoannes Perdos yönetimindeki Persidas eyaletinin bir şehri olarak katılmış. Hristiyan kaynaklarında dönemin önemli isimlerinin Perre'de bulunan bazı piskoposlardan bahsetmesi, buranın dinsel açıdan önemli bir kent olduğunu gösteriyor. Antik Roma kaynaklarında ise Perre'nin suyunun güzelliğinden bahsediliyor; kervanlar, yolcular ve ordular tarafından dinlenme yeri olarak kullanıldığı anlatılıyor. Sözü edilen suyun aktığı Roma Çeşmesi bugün de görülebiliyor. Perre Antik Kenti, Bizans Dönemi'nden sonra önemini yitirmiş ve eski parlak günlerini bir daha yakalayamamış. Burada bulunan kaya mezarları ise kayalıklar içine oyularak yapılmış ve gerçekten harika bir görünüme sahipler. Nekropol alanları ve taban mozaikleri de şehrin tarihine ilişkin bilgiler aktarıyor.

3 KARAKUŞ TÜMÜLÜSÜ

Nemrut Millî Parkı'nın 10 kilometre güneyindeki Kâhta'nın çevresi, dev bir açık hava müzesinden farksız. İlk yaşam izleri eski çağlara dek uzanan bölge, anıtsal nitelikte eserlere ev sahipliği yapıyor. Zengin bir turizm potansiyeline sahip olan Kâhta'da âdeta bir dağ denizinin arasında kıvrılıp giden yollar, ziyaretçilerine doğal ve tarihi keşif olanakları vaat ediyor.

Bölgenin en ilgi çekici yerlerinden biri olan Karakuş Tümlüsü ise 2 bin 100 küsur yıl önce inşa edilmiş. Kommagene döneminden miras bu görkemli anıttan kuzeydoğuya devam eden yol, kıvrımlar eşliğinde derin bir vadi yatağına doğru alçalıyor.

4 CENDERE KÖPRÜSÜ

Kıraç tepelerin arasında insanın içini serinleten Cendere Çayı üzerindeki taş kemerli köprü, Anadolu'da hâlen kullanılan tek orijinal Roma köprüsü olarak tanınıyor. Köprüden doğuya dönüp kurak tepelere tırmanmaya başlayan yol, yaklaşık beş kilometre sonra zakkumlarla bezeli bir başka vadiye çıkıyor. Kâhta Çayı'nın üstüne tarihin gölgesi gibi düşen Yeni Kale ise Eski Kâhta'nın ilk yerleşim alanı olarak biliniyor. Yaşam izlerinin antik çağa dek uzandığı yöredeki görkemli kaleye, neden "yeni" dendiği ise bir muamma.

5 ARSEMİA KUTSAL ALANI

1930'lu yıllara kadar bir kaymakamlık merkezi olan Eski Kâhta, yeni yerleşim düzlükteki araziye kurulunca 30-40 haneli küçük bir köy olarak kalmış geriye. Kommagene Krallığı'nın "Arsameia" olarak tanınan kutsal alanı ise Kâhta Çayı'nın güney yakasındaki uçurumun kıyısına kurulmuş. Millî parkın ücretli girişinden geçilerek ulaşılan Arsameia, çam ağaçlarıyla çevrili, görülmeye değer bir gezi alanı. MÖ 2. yüzyılda Kommagene krallarının saraylarına ev sahipliği yapan bölgede bulunmuş deniz kabukları ve fosillere bakılarak, buranın bir zamanlar bir iç deniz olduğu tespit edilmiş. Arsameia'dan sonra nadasa bırakılmış anıtların arasında, genizleri yakan kuru ot kokusu eşliğinde uzayıp giden yol, "iyi ki buralara gelmişim" dedirtiyor insana...

Charles Robertson'un "Doğu Pazar" adlı tablosunda tüccarlar ve zanaatkarlar. Şanlıurfa'daki bir bakır işleme atölyesinde usta ve çırak iş başında (karşı sayfada).

Vakıf Medeniyetine Hayat Veren OSMANLI'DA USTA - ÇIRAK GELENİĞİ

Usta - çırak geleneği, Türklerin sekiz asır boyunca sanat ve meslek alanında yetişmesini ve ahlaki yönden gelişmesini sağlayan unsurların başında geliyordu. Osmanlı'da meslek ve ahlak eğitiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan bu anane, güçlü sosyal dinamizmini hangi kaynaklardan alıyordu?

İslami - tasavvufi düşünceye ve fütüvvet (dinî ve mesleki birlik, esnaf teşkilatı) ilkelerine bağlı kalarak iş yerlerinde usta, kalfa, çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahî Evran'ın büyük rolü vardı. İlk zamanlarda devletin bekçileri gibi görünen ahiler, devletin zayıf düşmesinden sonra esnaf kurumlarını korumak suretiyle onlara dayandı ve bir nevi tarikat birliği meydana getirerek esnaf örgütü halini aldı.

Bunlar, "ahi" adını verdikleri başlarının yönetimi altında, zorbaları yok etmek, yabancılara, gezgin ve misafirlere zaviyelerinde ziyafetler vermek, türkü ve oyunlarla temiz bir şekilde hoş vakit geçirmek, her hususta sosyal yardımlarda bulunmakla kendilerini görevli sayıyorlar; sıkı bir düzen, disiplin ve kuvvetli bir bağlılık içinde yaşıyorlardı. Ahilerin bu özellikleriyle kendilerinden önceki birtakım teşekküllerin görenek, ayin, ziyafet vb. yönlerden faydalandığını görüyoruz. Bu haliyle ahiliğin güzel bir sosyal yardım kurumu özelliği taşıdığını ve kültür temsilciliği yaptığını da söyleyebiliriz.

Ahiler, fütüvvet şalvarı ve başlarına büyük beyaz bir serpuş giyerlerdi. Serpuşlarının tepesinde bir arşın kadar uzunlukta şerit bulunurdu, bellerinde de bir kama taşırlardı. Törenlere daima silahlı olarak katılırlardı.

Ahilerin varlığı, Osmanlı'nın ilk zamanlarında da ekonomide ve toplumda çok önemli bir rol oynadı. Anadolu'da güvenlik sağlamaya çalışarak, bu sırada kuvvetlerini dış işlerine yöneltmek zorunda olan Osmanlı'nın yükünü hafiflettiler. Osmanlı Devleti kurulduktan sonra siyasi rolüne lüzum kalmayan ahilik, sadece hayırsever esnaf kurulları halinde varlığına devam etti.

Bir ustanın yanına çıracak olan genç, aynı zamanda ahi olan ustasını "yol atası", bu meslekte ilerlemiş kalfasını "yol kardeşi" seçerek ahilik teşkilatına giriyordu. Böylece ustanın yanında teknik eğitimi alırken hem yol atası olan ustasının yanında ahlaki olarak eğitiliyor hem de ahi zaviyesindeki toplantılarda fütüvvetnamelerde belirtilen düzende ahlak eğitimi alıyordu. Ahilik teşkilatında eğitim, gündüz iş yerinde, iş başında eğitim ve görgü almak; geceleri ahi zaviyelerinde sosyal ve ahlaki yönden bilgi ve olgunluk kazanmak şeklinde oluyordu. Ahilik teşkilatına giren genç, hayatının her safhasında ahlaki eğitim alıyor, "terbiye"

görüyordu. Bu teşkilatta terbiye denilince akla önce "edep" geliyordu.

Zaviyelerde eğitim, genelde sohbet ve merasimlerle oluyordu. Sohbet sırasında Kur'an-ı Kerim ve hadislerin yanı sıra, fütüvvetnameler ve ahlak kitapları okunuyor; kahramanlık destanları anlatılıyor, öğütler veriliyordu. Merasimler de bir eğitim vasıtasıydı. Kabul töreni, aklanma töreni, tövbe ve yemin merasimlerle yerine getiriliyordu. Bu merasimler sırasında değerler tekrarlanıyor, kurallar ve nedenleri açıklanıyor, orada bulunanların hepsi bu şekilde bilgilendiriliyor veya bilgileri pekişiyordu.

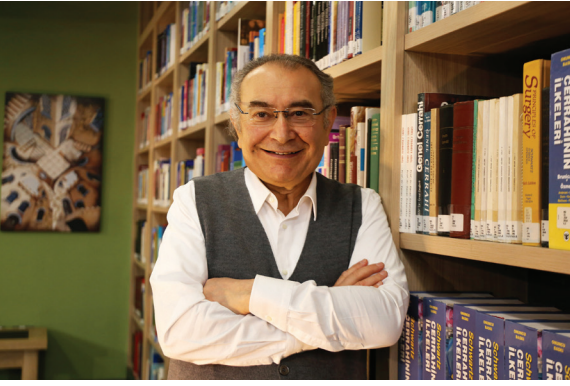
Genç belli bir olgunluğa eriştikten sonra ahiliğe, fütüvvete girme merasimi yapılıyordu. Bu merasim, ayrı bir kuşak kuşatma "şed bağlama" töreniydi. Bu sayede gençlerin kuşağına üç düğüm atılıyordu. Bu düğümlerle kişinin üç şeyi bağlanıyordu: Gözü haram olan şeylere, ağzı günah olan sözlerle, eli zulümlere karşı bağlanıyordu. Ahilik teşkilatında yeterince eğitilen, olgunlaşan gençler, belli bir süre sonra "belini açma" merasimine tabi tutuluyordu. Bu merasimle ahinin kuşağındaki üç düğüm açılmakta ve "âlemde terbiye" için hayatın içine bırakılmaktaydı. Üç düğümün çözülmesiyle ahinin üç şeyi açılıyordu: Kapısı konuklara, kesesi kardeşlerden ihtiyacı olanlara, sofrası bütün açlara açılırdı.

Tüm bu merasimler ve eğitimler sayesinde hem ahlaki ve sosyal yönden gelişmiş meslek erbapları ortaya çıkıyor hem de bu tür insanların iş hayatında yer alması, esnafılık yapması ve kendisi gibi çıracaklar yetiştirmesi sayesinde sosyal hayatta, düzen ve iş ahlaki bakımından büyük oranda sağlıklı bir toplum oluşturulmuş oluyordu. Bir ustanın ya da esnafın yetiştirilmesi böyle incelikli bir düşünceyle gerçekleştirildiğinde ortaya çıkan sonuç, o toplumun kültür değerleri ve gelenekleri için son derece önemli bir kazanç olacaktır kuşkusuz. Ayrıca o toplumu diğer toplumlardan iş ahlaki bakımından ayıran son derece önemli bir etmen olarak karşımıza çıkacaktır.

Fütüvvetnamelerde insanın önemi ve bütün insanların değerli oluşu bilgisiyse konuya giriliyordu. İnsanın bütün yaratılmışların en yücesi olduğu vurgulanıyor, insanın iyi sıfatlarla donatılmışken zamanla bu özelliklerini kaybetmiş olduğu, fütüvvetteki bilgilerle bu yaradılış nurunun fark edilmesi ve o nurun kuvvet âleminde fiil sahasına çıkmasının hedef olduğu anlatılıyordu. Bu amaç içinde iyi ve temiz sıfatlara sahip olmak, güzel huylar kazanmak, kötü vasıflardan kaçınmak başta geliyordu. Eğitimle ahi bu özelliği kazanmalıydı. Kısacası amaç, "insanda olması gereken güzel huyları ve üstünlükleri kazanmaktır," deniliyordu.

Osmanlı'da mesleki eğitimin temelinde akıl ve bilgi esas alınıyordu. Ahilik öğretilerinde "su" bir semboldü. Su, akıl ve bunun getirdiği bilgiyi işaret ediyordu. "Su nasıl bedenlerin hayat unsuru ise bilgi de ahlakın esas unsurudur," deniliyordu. Diğer yandan fütüvvetnamelerde doğruyu öğretebilmek için teşkilat üyelerine erdemli olmanın başlıca ahlak ilkeleri ve bu ilkelerin değerleri açıklanıyordu. Eğitimde dört temel ilke ve sekiz değer esas alınıyordu. Eğitimde esas alınan dört temel ilke şöyleydi: İffet (ahlak temizliği, namusluluk), şecaat (yürekli, yiğitlik), hikmet (bilgelik), adalet (hakkı gözetme, herkese hakkını verme). Değerler ise tövbe, cömertlik, tevazu, emniyet, doğruluk, hidayet, alçak gönüllük, vefa ve öğüt şeklinde sıralanıyordu.

“Kültürel Değerlerimizi Gelecek Kuşaklara Aktarmalıyız”

Gelişme, ancak kültürel kalkınma ile mümkün olabilir. Bu anlamda sahip olduğumuz kültürün gelecek kuşaklara aktarılması çok önemli. Üzerinde yaşadığımız topraklardaki değerlerin önce insanımıza, sonra dünyaya anlatılması gerekiyor.

Maalesef kültürümüzü turizme indirgemiş durumdayız. Günümüzde “kültür” deyince turizm anlaşılıyor. Yani somut kültür. Binalar, tarihi eserler, bunların restorasyonu... Kültür sadece bu değildir, bu kültürün somut ve görünen kısmıdır. Buz dağının görünen kısmı gibidir. Asıl kültür öğretilerdir, hikâyelerdir, anlatılardır. Geçmişimizde yaşadığımız senaryolardır. Bunları çocuklarımıza, eğitim sistemimizde anlatmalıyız. Kültürün gelecek kuşaklarla birleşmesi gerekiyor. Gençlik ve kültürün bir arada olması gerekiyor. Onun için burada ciddi bir zihinsel dönüşüme ihtiyacımız var. Bu dönüşümü yapmazsak

Fotograf: MELİH USLU

Hız. Eyüp'ün şifalı su kuyusu, Şanlıurfa'nın Eyyübiye ilçesinde. Şanlıurfa'da bir kiraathane (karşı sayfada).

eserlerimizin zenginliğini ve değerini sonraki nesillere anlatamayız.

Doğu insanı bedel ödeyerek öğrenir

Anadolu'nun doğusunu, Şanlıurfa'yı, Adıyaman'ı sadece binalarına ve eserlerine bakarak tanıyamazsınız. İnsanın, yaşam biçimini, dününü ve bugününü de bilmeniz gerekir. Bu nedenle gelin bölge insanından başlayarak günümüze uzanıp biraz fikir teatisi yapalım. Tarihe baktığımızda Doğu insanının acıyla bedel ödeyerek, Batıların ise akıl yürütmeyele öğrendiğini görüyoruz. Biz neden akıl yürütmeyele öğrenmeyelim ki? Bizim

şu anda gelenek dediğimiz şeyler, Mezopotamya kültürü. Mezopotamya kültüründe Hamurabi yasalarında dayaktan sorumlu öğretmen var. Orta Doğu'yu oluşturan Mezopotamya kültürü baskın, şiddet, istibdat kültürü aslında... Bu kültürü biz asırlardır yaşamışız. Bakış açımızdan inançlarımıza ve geleneklerimize kadar pek çok şeyi sorgulamamız gerekiyor.

Akılla duygunun sentezi gereklidir. Duygu motordur, insanı harekete geçirir. Akıl direksiyondur. İkisi birlikte kullanılmalıdır. Bilgelikte de en önemlisi, duygusal bilgeliktir. İnsan, zihin üstü dört ayrı gene sahiptir. Bunlardan biri, anlamlılık genidir.

İnsan dışında hiçbir canlı anlam arayışında değildir. İnsanların çoğu, “hayatın anlamı nedir, ben neden varım?” demiyor ama eninde sonunda derinlikli bir manaya ihtiyaç duyuyor. Çünkü anlam olmadığı zaman insan tatmin olmuyor. Neticede hayal kurma, insanda var. İkinci gen de yeniliği arama genidir. İnsan kendini sürekli olarak geliştiriyor. Üçüncüsü ise zaman kavramıyla ilgili gen olarak bilinir. İnsan dışında hiçbir canlıda bu kavramlar yoktur. Dördüncüsü de ölümle ilgili farkındalık genidir. Öleceğinin farkında olan tek canlı, insandır. Ölüm sonrasını sorgulama da sadece insanda var. Soyut düşünceyi kodlayan genetik şifreler var.

İçinde yaşadığımız çağ, ilginç bir çağ. Özellikle son nesil 1990 sonrası doğan, ergenliğe ulaşan nesil; dijital bir nesilden bahsediyoruz. Artık bir televizyon, bir akıllı telefon evin açık kapısı oldu. Oradaki birçok çocuk ya da genç, yaşına uygun olmayan bilgilerle erken yaşta karşılaşmaya başladı. Ne oldu o zaman, ailenin sığınak özelliği zarar gördü. Oysa bizim aile sigortamız vardı. En zor zamanlarımızda bizi bu sigorta kurtardı. Mesela bizim aile sistemimizde birisi iflas ettiği zaman, herkes ona yardım eder. Asırlardan bugünlere gelen bir sosyal dayanışma yapımız vardır. Artık bununun zayıfladığını görüyoruz. Şu anda ciddi bir empati erozyonu yaşanıyor. İnsanoğlu ötekini hiç düşünmüyor, sadece kendi çıkarını düşünüyor. Maalesef böyle bir insan tipi ortaya çıktı.

İnsanın toplumsallaşma süreci içinde aile kurumu bir keşiftir. Yüz bin sene önceki insanla şimdiki insan aynı değil elbette. İnsan toplumsallaşmış, medeniyet oluşturmuş, sosyal yapı oluşturulmuş, devlet oluşturmuş, kültür oluşturmuş bir varlık. Genetik olarak toplumsallaşmak zorunda insan, tek başına yaşarsa mutlu olamıyor. Tek başına yaşamaya göre zihinsel olarak, genetik olarak programlanmamış. İnsan ilişkisel bir varlıktır. Tek başına yaşadığı zaman mutlu olamıyor.

Anadolu irfanından gelen

Tarihin en büyük imparatorluklarından Roma yıkılmadan önce büyük bir veba salgını yaşanmıştı. Keza Pers medeniyetinin var olduğu dönemde Hz. Ömer, karşı taraftaki birkaç misli büyük bir ordunun veba salgını nedeniyle savaşılmayacak hale geldiğini söyler. Salgınlar, medeniyetlerin hep zayıf noktalarından çöküşlerine neden olmuştur. Şu an Batı medeniyetinin zayıf noktası da pandemidir, yalnızlıktır, merhametsizliktir. Batılıların bazı krizlerle ciddi ciddi karşıya olduğunu vurgulayabiliriz.

Şu an Batı ülkelerinde Anadolu irfanının köklerinden gelen merhamet, yardımseverlik, iyilik gibi değerler öğretiliyor. Bu değerleri, intihar salgınlarına karşı lisans dersi olarak veriyorlar. Oradaki bilim dünyası insanlığın nereye gittiğini sezmış. İnsanlığa “mutluluk bilimi” adı altında, aslında bizim terk edilmiş değerlerimizi yeniden inşa etmeye çalışıyorlar. Biz şu anda bunun farkında değiliz. Biz silahla dünyayı düzeltmeye çalışıyoruz.

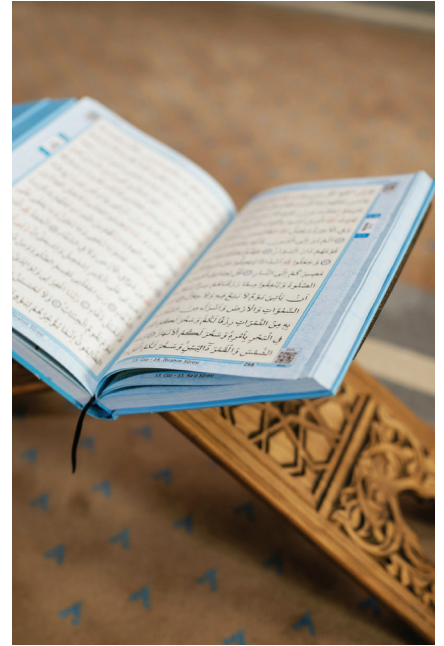
Hâlbuki Allah’ın resülü Bedir Savaşı’nda “Küçük cihat bitti, büyük cihat başlıyor,” diyor. “Büyük cihat nedir?” diye soranlara da “Büyük cihat nefisle cihattır,” diye yanıt veriyor. Pozitif psikoloji, nefisle cihadın bilim haline gelmiş şeklidir.

İnsanlık, 17. ve 18. yüzyılların Endüstri Devrimi’nde başarılar kazanınca Epikür’e tekrar döndü. Hedonizmi küresel olarak yaşam amacı olarak belirlediler ve bunu insanlığa doğru yaşam felsefesi diye sundular. Fakat pandemi kâbusu bize şunu öğretti: Doğru yaşam felsefesi o değil. Doğru yaşam felsefesi anlam peşinde koşmaktır. Tolstoy, “Ölümün değiştiremeyeceği bir anlam arıyorum,” der. Artık insanlar peşinde koşacakları bir anlam arıyor. Daha önce Kant da benzer şeyler söylemişti. Anlam peşinde koştuğun zaman ölümden sonrasını da düşünmen gerekiyor. Ölümden sonrasını düşününce hesap verme duygusu ortaya çıkıyor. Mezopotamya’da, Doğu insanında bu bilinç daha yaygın bir biçimde var.

Geleceğimizin Teminatı ÜÇ GENÇLİK MÜESSESESİ

Asırlar boyu Osmanlı adaleti altında varlığını sürdürmüş geniş coğrafya, toplumsal faydayı önceleyen bir vakıf cenneti gibiydi. Sadece Anadolu'nun dört bir köşesine değil, üç kıtaya taşıdığı vakıf hizmetleriyle diğerkâmlığın zirvesini yakalayan Osmanlılar, geleceğin teminatı olarak gördükleri gençlerin gönlünde yer etmeyi kendisine ulvî bir gaye edinmişti.

Günlük ders saatini tayin eden **SÜLEYMAN SUBAŞI VAKFI**

Hayattaki en büyük ideallerinden biri, talebelerin iyi bir tedrisattan geçmesi olan Karcı Süleyman Efendi (Süleyman Subaşı), Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaşamıştır. Eski kaynaklarda hakkında ayrıntılı bilgi yer alsa da dönemin baş mimarı Mimar Sinan'a bir mescit yaptırdığı biliniyor. Kullanılmasına vesile olduğu ayak tahtası dışında medreselerdeki öğretmenlerin günlük ders saatini ve ücretini de belirlemesi, bu hayırsever zatı önemli kılıyor.

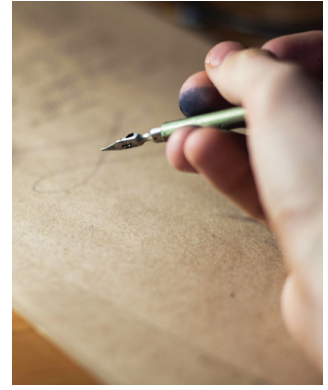
HAFTADA BEŞ GÜN EĞİTİM

1568 yılında kurulan Süleyman Subaşı Vakfı, kurucusundan aldığı vizyonla gençlerin eğitimine büyük ehemmiyet veriyordu. Kurumun vakfiye kayıtlarında geçen şu ifade, meseleye ne denli titizlikle yaklaşıldığını kanıtlar nitelikte: "Hacı Musa oğlu Emrullah Halife hayatta olduğu müddetçe mektebin odalarının birinde ikamet edip kimse buna mani olmaya ve zikir olunan odalarda kalan ilim ehli öğrencilere, günlük yedi saat olmak üzere, haftada beş gün ders vere..."

2 Hüsnuhat öğreten **HACI SELİM AĞA VAKFI**

Hayırsever bir Osmanlı bürokrati olan Hacı Selim Ağa, yetim çocukların yaz aylarında pikniğe götürülmesini, başarılı öğrencilere harçlık verilmesini ve hattatların öğrencilere güzel yazı yazmayı öğretmesini arzu ediyordu. 1782 yılında kurduğu vakfiyesine bu amaçla özel hükümler koydurdu. 1789 yılında vefat ettiğinde kendi vakfiyesinin bulunduğu Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nin bahçesine defnedildi. Günümüzde bu vakfiye, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı olarak varlığını sürdürüyor.

4 BİN 465 YAZMA ESER

Hacı Selim Ağa, inşa ettirdiği kütüphaneye bin 281 adet kitap vakfetti. Cumhuriyet döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkışından sonra civarındaki cami, tekke ve zaviye gibi yerlerde bulunan eserler de bu kütüphaneye nakledildiği için devasa bir kütüphane kurulmuş oldu. Halen 4 bin 465 yazma eserin muhafaza edildiği kütüphanede Hacı Selim Ağa, Kemankuş Emir Hoca, Nur Banu Sultan (Valide-i Atik), Yakup Ağa ve Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî Efendi'ye ait yapıtlar da alıyor. Kütüphanenin avlu kapısı üstünde yer alan kitabede Selim Ağa'nın kütüphaneyi yaptırdığı sırada sarayda mutfak emini olarak görev yaptığı ifade ediliyor. Kütüphanenin bitişiğindeki sübyan mektebinin de Hacı Selim Ağa tarafından yaptırıldığı biliniyor. 1937 tarihinde yıktırılan mektebin yerine yenisi inşa edildi ve halen Hacı Selim Ağa İlköğretim Okulu olarak varlığını sürdürüyor.

3 Talebelere su temin eden **MEHMED REŞİD EFENDİ BİN OSMAN VAKFI**

1884 yılında kurulan vakıf, Osmanlı'da hayatın kaynağı olarak görülen su medeniyetinin ne kadar önemli olduğunu gösteren kurumlardan sadece biridir. Sanayi Alayı Miralay Hacı Mehmed Reşid Efendi bin Osman vakfiyesinde, Darüşşafaka Mektebi'nde okuyan çocuklara temiz içilebilir su getirmek için görevlendirilen sakaya yıllık 60 kuruş verilmesini şart koşturmuştur. Bu örnek de göstermektedir ki Osmanlı Devleti'nde, başta şehirler olmak üzere yerleşim yerlerinin su ihtiyacının karşılanmasına büyük önem verilmiştir. Suyun kaynağından alınıp, kullanım yerine getirilmesine ve dağıtılmasına kadar yapılan tüm tesisler, "suyolları" ismiyle anılmıştır.

ÖKSÜZLERİN SİĞINAĞI

Türk eğitim tarihinde farklı bir yeri olan, ilk adıyla Darüşşafakatü'l-İslamiye Mektebi, 1873'te zamanın önde gelen şahsiyetlerinden Yusuf Ziya Paşa, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Vidinli Tevfik Paşa, Ali Naki Efendi ve Sakızlı Esad Paşa tarafından kurulmuştur. Eğitim alanında ilk sivil teşkilatlanma örneği olan cemiyetin amacı, yoksul ve yetim çocukların eğitimine yardımcı olmaktır. Burada, imparatorluk coğrafyasının her yerinden Müslüman ailelerin öksüz ve yetim çocuklarının eğitiminin yanı sıra, her türlü ihtiyacı karşılanıyordu. Okul hizmete girdikten sonra, uzun yıllar devrinin en kaliteli eğitim kurumu olarak kalmıştır. Askeri okulların öğretmenleri yanında medreselerde ün yapmış birçok bilim insanı da fahri olarak burada ders vermiş ve kitaplarını kurum adına bastırmıştır.

Osmanlı'dan Günümüze Kadınların Şanlıurfa'daki Vakıf Hizmetleri

Tarihimizin önemli bir parçası olan vakıf müessesesinin öncüleri, sanıldığı gibi sadece erkekler değildir. Osmanlı döneminden günümüze kadınlar da bu hayır yarışına geniş ölçüde katılmış ve varlığı günümüze kadar devam eden birçok eser bırakmıştır.

Arşiv kayıtlarında Osmanlı'nın erken dönemlerinden itibaren Şanlıurfa'daki vakıf hizmetlerinde kadınların etkin bir şekilde rol aldığı görülmektedir. Mesela 1629 senesinde Saliha Hanımefendi, Babü'l-Beriyye Mahallesi'ndeki evini Haremeyn Evkafı'na vakfetmiştir. Yine aynı yıllarda Gülbeşe Mansur adlı kadının Meşarikiye Mescidi'ne halı ve kilim satın alınması için bir ev vakfettiği kayıtlarda yer almaktadır. Keza Nefise Hanım, 1656 yılında Hacı Gazi Dergâhı'na dört dükkân, iki bostan ve bir değirmen ve bazı kitaplar vakfetmiştir.

Vakfın idaresi anlamındaki tevliyeti, tamamıyla vakfiyede belirlenen şartlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Vakfın tesisi esnasında belirlenen bu şart, vakfiyedeki diğer şartlar gibi kati bir şekilde uygulanmıştır. Bazı vakfiyelerde tevliyetin, sadece erkek

evlada tahsis edildiği görülmekteyse de bu konuda erkek ve kız arasında ayrım gözetmeyen vakıflar da mevcuttur. Bazı vakıflarda ise sadece erkek evladın soyunun kesilmesi durumunda kız evladın müteveli olabileceği belirtilmiştir.

Osmanlı'da vakıfların nizamnamesi sayılan vakfiyeler ve vakıflara dair her türlü dava ve kayıtlar, kadı mahkemeleri tarafından yazıya geçirilerek şeri sicillere kaydedilmiştir. Kurulan vakıflara ait vakfiyelerin birer sureti de Evkâf-ı Hümayun tarafından muhafaza edilmiş; bu kurumlara ait detaylar, Cumhuriyet Dönemi'nde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde toplanmıştır. Aynı şekilde kazalarda yer alan vakıfların işleyişinden sorumlu olan evkaf müdürlükleri, çeşitli yıllarda mevcut vakıfların gelir-gider ve vergilerine ait muhasebe kayıtlarını merkeze göndermişlerdir.

Harran'ın tarihi konik evleri.
Yerel kıyafetleriyle yöre kadınları (yanda).
Karşı sayfada: Henry Nelson O'Neil'in "Sultan" adlı tablosu, 1851 (solda). Pascal Sébah'ın "Türk Kadını" isimli fotoğrafı, 1870'ler (sağda).

KİM BU HAYIRSEVER HANIMLAR?

Vakıf tesis eden kadınlardan bir kaç paşa yahut şehrin önde gelen eşrafının eşleri olmakla birlikte, çoğunluğu ekonomik açıdan toplumun üst seviyelerinde bulunmayan sıradan insanlardır.

BEŞ VAKIFTAN BİRİNDE NİSA

Osmanlı döneminde Şanlıurfa'da hizmet veren kadın vakıflarının kayıtları, dönemin kadı sicillerinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer almaktadır. İşte bunlardan bazıları: Aynzeliha Hatun Vakfı, Beylice Kadın Vakfı, Cennet Kadın Vakfı, Emine Hatun (Arifpaşazâde) Vakfı, Fatoş Hatun Vakfı, Hâce Adile Hatun Vakfı, Hatice Hatun Vakfı, Kör Fatma Vakfı, Rahime Hatun Vakfı, Safiye Hatun Vakfı, Uzunoğlu Kızı Vakfı, Ümmügülsüm Hatun Vakfı, Vesile Hatun Vakfı.

Sadece 19. yüzyılda Şanlıurfa'da, ikisi gayrimüslimlere ait olmak üzere 33 kadın vakfı mevcuttur. Bir diğer ifade ile o dönemde kentteki beş vakıftan biri kadın eliyle hizmet vermektedir. Bu kadınlardan Ümmügülsüm Hatun, 18. yüzyılda kurduğu vakıfla büyük bir medrese inşa ettirmiştir. Mali açıdan buna gücü yetmeyen diğer kadınlar ise imkânları ölçüsünde daha küçük vakıflar kurarak hayır işlerini gerçekleştirmişlerdir.

Şanlıurfa'da kurulmuş olan kadın vakıflarının hizmet sahalarına bakıldığında, mütevazı bir çerçevede de olsa diğer vakıflar gibi insanların ihtiyaçlarına ve sosyal sorunlarına çözüm arandığı anlaşılmaktadır. Hiç şüphesiz böyle bir anlayışın oluşması, toplumun ihtiyaçlarını bilmek ve hissetmekle mümkündür.

Vakıf konusundaki kayıtlar bize, Osmanlı kadınının içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluk hissiyle hareket ettiğini ve cemiyetin bir ferdi olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeye çalıştığını göstermektedir. Birçok kadının, sahip olduğu malı toplum için harcamaktan geri durmamış olması, bu sorumluluğun bir neticesidir. Bu durum, aile yapısında ataerkil özelliklerin daha belirgin hissedildiği Şanlıurfa'da kadınların sosyal hayatta güçlü bir şekilde yer aldığını ve bir kısmının sahip olduğu maddi imkânları beraber yaşadığı insanlar için harcamaktan geri durmadığını göstermektedir.

Bir Vakıf Eseri TARİHÎ GÜMRÜK HANI

Tarihî yapıları ve mimarisiyle ziyaretçilerine otantik bir atmosfer sunan Şanlıurfa'da, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde yaptırılan Tarihî Gümrük Hanı asırlardır canlılığını koruyor.

Tarihî Balıklıgöl yakınlarındaki Haşimiye Meydanı'nda yer alan Gümrük Hanı, Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde Yetmiş Hanı, bazı kaynaklarda ise iki renkli taşlarından dolayı Alaca Han adıyla anılmaktadır.

Hanın güney cephesi, "Bedesten" denilen yapıyla, batı cephesi ise Sipahi Pazarı ile bitişiktir. Kuzeyinde Arasa Hamamı, doğusunda ise İsoççu Pazarı Caddesi bulunmaktadır. Doğu cephenin ortasında, dışa taşkın olarak inşa edilen ve cepheden daha yüksek tutulan giriş eyvanı ve mescit cephesi yer alır. Yapı, giriş eyvanı kapısı

üzerindeki altı satırlık kitabesine göre 1563 yılında Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osmanlıca yazılan kitabenin günümüz Türkçesine çevirisi şöyledir: "Bu hanı, insanlara gelip gezsün, mutlu olsun diye zamanın Şehinşahi Sultan Süleyman'ın aciz, zavallı kölesi Behram Paşa inşa ettirdi."

Avlusundan Balıklıgöl'ün suyu akan tarihi hanın, Osmanlı döneminde bölgede ticari faaliyetlerin yürütüldüğü mekânların başında geldiği belirtilmektedir. Mülkiyeti Şanlıurfa Kültür Sanat Eğitim ve Araştırma Vakfı'na (ŞURKAV) ait

Sürdürülebilir Yatırımlara

KATIL

Siz de Vakıf Katılımlı olun,
ülke kalkınmasına katkı sağlayan
sürdürülebilir yatırımlara destek olanlara katılın.

0850 202 1 202 | 444 44 77 | vakifkatilim.com.tr

VAKIF KATILIM

olan yapı, beş asırdan bu yana işlevselliğini korumaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de Şanlıurfa'nın Osmanlı döneminden kalma iş hanları ve çarşılarından oluşan eski ticaret merkezi, Gümrük Hanı civarında yoğunluk göstermektedir.

ANITSAL MİMARİ

2001 yılında aslına uygun şekilde restore edilerek gelecek nesillere aktarılan tarihi iş, alışveriş ve yaşam merkezi, kesme Urfa taşı kullanılarak inşa edilmiştir. İki katlı yapı, kentteki en güzel ve anıtsal mimari örneklerden biri olarak gösterilmektedir. Alt katında tespih dükkânlarıyla çayhanelerin bulunduğu ve farklı mimariyle yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken tarihi kervansarayın üst katındaki odalarda ise terziler faaliyet göstermektedir. Özellikle yoğunluğun arttığı hafta sonları çayhanelerde yer bulmak imkânsız hale gelirken, kentte gelen tespih koleksiyoncuları da birbirinden değerli ürünlerini burada görücüye çıkarmaktadır.

Dikdörtgen planlı handaki dükkânlar, geniş bir avlunun

çevresinde sıralanmıştır. Hanın giriş kapısı dıştan yuvarlak kemerli olup, giriş eyvanının avluya açılan kapısı sivri kemerlidir. Hanın iki büyük kapısı ve tali geçişler için de kullanılan küçük kapıları vardır. Büyük kapılardan biri hanın içerisindeki bedesten, diğeri de açık çarşı ile bağlantılıdır. Giriş kapısının yanındaki bir merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır. Giriş eyvanının üzeri mescit olarak kullanılmıştır. İkinci kat birbirlerine yuvarlak kemerli sütunlarla birleştirilmiş tonozlu bir revak ve bunun arkasında da hanın odaları sıralanmıştır. Sütunların arası taş korkuluklarla kapatılmıştır. Bu revak, hanın avlusuna açılmaktadır.

Şanlıurfa genelinde kurulan 30 kadar hanın içinde yer almasına rağmen, Gümrük Hanı'nı benzerlerinden ayrılan bazı önemli özellikler mevcuttur. Han olarak ifade edilse de asırlarca kervansaray olarak kullanılmış, şehre gelenlerin barınma sorununu çözmüştür. Aynı zamanda hanın altında, geçmişte boyahane ve değirmen olarak kullanılmış bir yer altı çarşısı daha bulunmaktadır.

İLK AĞIZDAN

İKONİK BİR YAPI NİTELİĞİNDE

Prof. Dr. Abdullah Ekinci
(Harran Üniversitesi
Tarih Bölüm Başkanı)

"Gümrük Hanı, tarihsel kimliğinin çok ötesinde şehrin en önemli sosyokültürel mekânlarından biridir. Gümrük Hanı, mimari dokusuyla Şanlıurfa mimarisinin sembol yapılardan biridir. Hanlar bölgesinin kalbi hükmünde olan Gümrük Hanı, şehrimizin adı konmamış bir kültür merkezidir."

T.C.

VAKIFLAR

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

1048 VAKIF ENERJİ

TAKSİM INTERNATIONAL
GROUP HOTELS
★★★★★

VAKIF İNŞAAT
RESTORASYON VE TİCARET A.Ş.

KUVEYTTÜRK
KATILIM BANKASI A.Ş.

Vakıf Kùltürünün Yaşatılmasına

KATIL

Siz de Vakıf Katılımlı olun,
geçmişimizin mirası vakıf kùltürünü yaşatarak
hep birlikte kazanmaya vesile olanlara katılın.

0850 202 1 202 | 444 44 77 | vakifkatilim.com.tr

VAKIF KATILIM